

Dom na Podlasiu

Iwona LIŻEWSKA

Architektura regionalna, jak sama nazwa wskazuje, czerpie inspiracje z rodzimej tradycji budowlanej. Poszukiwanie dobrych wzorców architektonicznych skłania do opracowywania wzorników. Mogą one przyjąć postać katalogu gotowych projektów, w których autorzy, wykorzystując elementy lokalnej tradycji, kreują nową wartość architektoniczną. Wzorniki takie mają służyć inwestorom, architektom i samorządowcom w twórczym kształtowaniu przestrzeni regionu, nawiązującym do lokalnych warunków, zarówno historycznych, jak i fizjograficznych.

Taki jest cel projektu **Twój dom – dialog z tradycją** realizowanego przez Narodowy Instytut Dziedzictwa w ramach Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019–2022. W 2021 roku zorganizowano dwa ogólnopolskie konkursy architektoniczne na dom jednorodzinny dla obszarów wiejskich: jeden dla województwa śląskiego, drugi dla podlaskiego. W województwie podlaskim uznanie członków sądu konkursowego zyskało jedenaście projektów. Przyznano cztery nagrody i siedem wyróżnień. Wszystkie projekty opublikowano w tym katalogu. Jest to katalog projektów gotowych. Trzeba jednak pamiętać, że taki projekt też wymaga przystosowania do warunków terenowych.

W pierwszej części katalogu zaprezentowano formy historycznego budownictwa wiejskiego, jakie można spotkać w województwie podlaskim. W tekście postarano się przedstawić zróżnicowanie regionalne występujące w granicach samego województwa. Warto na to zwrócić uwagę, bowiem złożona i bogata historia terenów wchodzących w skład województwa sprawia, że nie każdy dom „podlaski” można wybudować w dowolnym miejscu tego regionu. W drugiej części katalogu zaprezentowano nagrodzone i wyróżnione projekty. Znajdą tam Państwo informacje na temat inspiracji, jakimi kierowali się architekci, opis domu i dane techniczne oraz dane kontaktowe. Te ostatnie są bardzo ważne, gdyż przedstawione projekty przeznaczono do sprzedaży i dystrybuowania przez samych architektów, autorów projektów.

Pragnę podziękować wszystkim, którzy włączyli się w realizację tego konkursu, to jest pracownikom Narodowego Instytutu Dziedzictwa, szczególnie z Oddziałów Terenowych w Białymstoku, Łodzi i Olsztynie, Podlaskiemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków, kolegom ze Stowarzyszenia Architektów Polskich Oddział w Białymstoku oraz członkom Sądu Konkursowego, którego skład był następujący:

1. arch. Maciej Miłobędzki | Przewodniczący Sądu Konkursowego, sędzia SARP
2. Iwona Liżewska | Narodowy Instytut Dziedzictwa
3. Iwona Górka | Narodowy Instytut Dziedzictwa
4. arch. Joanna Porębska | Narodowy Instytut Dziedzictwa
5. Artur Gawęł | Podlaskie Muzeum Kultury Ludowej
6. Małgorzata Dajnowicz | Podlaski Wojewódzki Konserwator Zabytków
7. arch. Piotr Trojnieł | sędzia SARP
8. arch. Janusz Grycel | sędzia SARP
9. arch. Agnieszka Guziejko | sędzia SARP
10. arch. Mirosław Siemionow | sędzia SARP

Tradycyjne wiejskie budownictwo jednorodzinne na obszarze województwa podlaskiego

Iwona GÓRSKA

Prawie do połowy XIX wieku Podlasie to świat niemal wyłącznie zbudowany z drewna. Na taki stan rzeczy wpłynęło przede wszystkim bogactwo doskonałego materiału (odwieczne puszcze stanowiące od średniowiecza granice między państwami i ludami) oraz fakt, że kamień i cegła były stosunkowo kosztowne i trudniej dostępne. Drewno użyte do wypalenia wapna czy cegły dawało się z powodzeniem wykorzystać do budowy. Tak było i szybciej, i taniej. Brakowało też doświadczonych „muratorów”. Sporadycznie lokowano monumentalne świątynie i pałace jako wyraz kaprysu, bogactwa czy władztwa wielkich fundatorów. Z drewna wznoszono nie tylko budynki mieszkalne i gospodarcze w zagrodach wiejskich i dworskich, ale także obiekty sakralne (kościoły, cerkwie, bóżnice), przemysłowe, użyteczności publicznej (ratusze, karczmy, szkoły). Drewno stanowiło w końcu podstawowy materiał do wznoszenia pozostałych budynków niezbędnych do funkcjonowania każdego gospodarstwa (spichrzy, składzików, kurników, uli, piwnic, studzien, altan, brogów, bram i ogrodzeń). W XX i XXI wieku ten stan rzeczy uległ zasadniczej zmianie, zdecydowanie województwo podlaskie wyróżnia się jednak na tle kraju różnorodnością i liczebnością obiektów drewnianych, przede wszystkim zabytkowych. Zachowało się wiele wsi z tradycyjną zabudową drewnianą, zwłaszcza na wschodzie i południu województwa. Na taki stan rzeczy wpłynęły dogodne warunki naturalne, a także procesy dziejowe.

1. Soce, pow. hajnowski. Fot. A. Kułak

Trzy obszary kulturowe mają na tyle charakterystyczne cechy, że można je zdecydowanie wyróżnić.

Obszar pierwszy (najbardziej zasobny w obiekty drewniane) to południowo-wschodnia część województwa podlaskiego, którą możemy utożsamiać z obwodem białostockim wcielonym do guberni grodzieńskiej i w latach 1807–1915, będącym integralną częścią carskiej Rosji. Teren ten obejmujący dzisiejsze powiaty: białostocki, bielski, hajnowski, moniecki, siemiatycki i część wysokomazowieckiego, czasem zwany jest Białostoczczyzną ze względu na główne miasto regionu. Przybliżone granice miało też województwo białostockie w latach 1975–1999. Budownictwo w tej części województwa cechuje się bogactwem ozdobnych detali, na co wpływ miało zapewne tzw. bieleństwo, gdy znaczną część ludności władze carskie popędziły w głąb Rosji, ewakuując przed natarciem niemieckim w 1915 roku. Po powrocie „bieżeńcy” odbudowali swe domy, dodając do tradycyjnych motywów zdobniczych wzorce podpatrzone w głębi Rosji.

Obszar drugi obejmuje dawne ziemie Królestwa Polskiego (1815–1915), którego głównymi miastami pozostają Łomża i Suwałki, a dotyczy terenu dzisiejszych powiatów: augustowskiego, sejneńskiego, suwalskiego (tzw. Suwalszczyzna) oraz łomżyńskiego, grajewskiego, kolneńskiego, zambrowskiego i część wysokomazowieckiego. Te ostatnie powiaty wchodziły w skład historycznego Mazowsza (ziem łomżyńskiej i wiskiej). Należy dodać, że Łomża i Suwałki były stolicami województw w latach 1975–1999. Jest to obszar znacznie bardziej ubogi w tradycyjne budownictwo drewniane, a wiele wsi w ostatnich dziesięcioleciach zabudowano murowanymi budynkami mieszkalnymi i gospodarczymi, nienawiązującymi do tradycyjnych wzorców, lecz dostosowanymi do wymogów intensywnej gospodarki rolnej.

2. Plutycze, pow. bielski, wieś o układzie szeregowym. Fot. A. Kułak

3. Płoski, pow. bielski fot. A. Kułak;

Trzeci wyróżniający się obszar to część Kurpiowszczyzny wchodząca w skład obecnego województwa podlaskiego. Niegdyś charakterystyczne i bogato zdobione budownictwo tego regionu dzisiaj można oglądać praktycznie tylko w skansenie w Nowogrodzie.

Ze względu na przemiany cywilizacyjne, jakim uległa współczesna wieś, ukazanie tradycyjnej zabudowy niektórych regionów jest utrudnione. Dlatego przykłady pewnych typów budynków mieszkalnych i gospodarczych charakterystyczne i dobrze zachowane zobaczyć można w skansenach w Ciechanowcu, Nowogrodzie, Wasilkowie i Białowieży.

Położenie ziem dzisiejszego województwa podlaskiego, przez wieki podlegających różnej administracji terytorialnej, państwowej, kościelnej, sprawiło, że obszar ten jest nadzwyczaj niejednorodny pod względem kulturowym. Na jego przykładzie widać zmienne i skomplikowane dzieje pogranicza, otwartego na bogactwo wpływów kulturowych, religijnych i skupiających jak w soczewce wielobarwność, wielokulturowość i wielowyznaniowość dawnych kresowych ziem Rzeczypospolitej. W 1513 roku utworzono województwo podlaskie (formalnie ustanowione w 1520 roku), wchodzące w skład Wielkiego Księstwa Litewskiego, które obejmowało część ziem dzisiejszego województwa, pozostałe tereny znalazły się zaś w granicach Mazowsza oraz na wschodzie województw trockiego i brzeskiego. Kiedy w 1569 roku w wyniku unii lubelskiej Podlasie wcielono do Korony, przez tereny województwa przebiegała granica między Koroną a Litwą. Taki stan rzeczy przetrwał do rozbiorów. W 1795 roku ziemie te znalazły się pod panowaniem pruskim. W 1807 roku na mocy traktatu w Tylży Napoleon utworzył z ziem drugiego i trzeciego zaboru Księstwo Warszawskie, natomiast część ziem jako obwód białostocki oddał carowi. W 1815 roku Księstwo Warszawskie przemianowano na Królestwo Polskie, a w 1843 obwód białostocki włączono do guberni grodzieńskiej. Do I wojny światowej przez teren dzisiejszego województwa podlaskiego przebiegała granica między Rosją a Królestwem Kongresowym. Po odzyskaniu niepodległości, w okresie międzywojennym, powołano do życia duże województwo białostockie obejmujące historyczne części terenów Mazowsza, Podlasia i Wielkiego Księstwa Litewskiego. Po II wojnie światowej okrojone o tereny wschodnie – weszły w skład ZSRR – województwo białostockie w 1975 roku podzielono na trzy województwa: białostockie, łomżyńskie i suwalskie, które ponownie połączono w 1999 roku w województwo podlaskie, dokonując pewnych przesunięć terytorialnych. Skomplikowane dzieje polityczne przyczyniły się do powstania na tych terenach mozaiki etnicznej i religijnej. W związku z tym funkcjonowały tu obok siebie różne struktury wyznaniowe: katolicka, prawosławna, grekokatolicka, staroobrzędowcy i społeczności niechrześcijańskie: Żydzi czy Tatarzy. Przynależność administracyjna województwa podlaskiego miała też niebagatelny wpływ na architekturę i budownictwo tego obszaru. Fakt, że przez te tereny przechodziła granica państwowa między Koroną Polską i Wielkim Księstwem Litewskim, a co za tym idzie zróżnicowane osadnictwo, odcisnęło swoje piętno na krajobrazie kulturowym. Z zachodu ziemie te były kolonizowane przez Mazowszan, głównie drobną szlachtę wyznania rzymskokatolickiego, która przenosiła z Mazowsza swoje zwyczaje, również gospodarcze. Dlatego na tych terenach spotykamy dzisiaj przysiółki szlacheckie, a w nich oprócz chatup drobnoszlacheckie dworki. Wsie te nie są zbyt regularne i uporządkowane, bowiem władza państwowa miała ograniczone możliwości ingerowania we własność prywatną, dziedziczną, ludzi wolnych obdarzonych prawami obywatelskimi (XV–XVIII wiek). Od wschodu napływało w dużej mierze osadnictwo ruskie (białoruskie i ukraińskie) oraz trochę litewskiego. Było ono w znacznym stopniu pochodzenia włościańskiego, bowiem ogromne obszary na wschodzie województwa przynależały do dóbr hospodarskich (wielkopszących) lub nadawano je panom i kniazom litewsko-ruskim, którzy prowadzili tu kolonizację, często pozyskując osadników ze swych wcześniej posiadanych włości. W związku z czym dominowały tu wsie zorganizowane na

zasadach pomiaru włócznej (przeprowadzanej w dobrach gospodarskich w XVI–XVII wieku, z czego brali przykład panowie litewscy), regularnie rozplanowane i zabudowane oraz szczegółowo wymierzone (nadawano na gospodarstwo 1 włókę, z której należało pełnić określony wymiar powinności). Wsie te w swej masie chłopskie, w dużej części prawosławne (później unickie), znacznie różniły się od zachodnich osad drobnej szlachty. Pomiar był rewolucyjny pod względem zmiany stosunków gospodarczo-społecznych i zdecydował o wyglądzie tutejszego krajobrazu kulturowego na następne kilkadziesiąt lat. Zlikwidowała pierwotne osadnictwo rozproszone i utworzyła regularne wsie ulicówki otoczone blokiem o niwowym układzie gruntów. Powstające podczas pomiaru ulicówki ze względu na swój niezwykle zwarty i regularny układ zabudowy często określa się mianem wsi szeregowych: ulica w szeregowce biegła w linii prostej, zagrody miały nie tylko ten sam kształt, ale i tę samą wielkość oraz zbliżony, a nawet analogiczny, układ budynków. Regularnej zabudowie odpowiadał regularny układ gruntów. Wyłamanie się z tego sprzężonego systemu w XVI–XVIII wieku było niemożliwe, a i później także bardzo trudne. Trwałość układu zabezpieczał tzw. przymus polowy związany z trójpolówką. Polegał on na corocznym zmianowaniu upraw na poszczególnych polach, przez co uniemożliwiał zabudowę rozproszoną. Pewne zmiany w osadnictwie wprowadzono na terenie własności królewskiej w tzw. ekonomii grodzieńskiej i olickiej zostającej w latach 1765–1780 pod energicznym i reformatorskim zarządem podskarbiego litewskiego Antoniego Tyzenhauza. Kazał on przemierzyć na nowo wsie, uporządkować całą sieć osadniczą i stosunki wiejskie, spowodował zanik wielu drobnych miejscowości i powstanie nowych przez komasację małych osad i parcelację jednych folwarków lub zakładanie nowych. Kolejnym bardzo istotnym wydarzeniem, które odegrało niebagatelną rolę w ukształtowaniu krajobrazu wsi dzisiejszego województwa podlaskiego, były rozbiory Polski i podział ziem tego obszaru na dwa zasadnicze człony polityczno-administracyjne: utworzony przez cara obwód białostocki (dzisiejsze powiaty: białostocki, bielski, hajnowski, moniecki, siemiatycki, część wysokomazowieckiego) będący integralną częścią imperium rosyjskiego oraz ziemie wcielone do Królestwa Polskiego leżące na zachodzie i północy (tereny dzisiejszych powiatów: augustowskiego, sejneńskiego, suwalskiego, łomżyńskiego, grajewskiego, kolneńskiego, część wysokomazowieckiego, zambrowskiego). Było to o tyle istotne, że ziemie wchodzące w skład Królestwa Polskiego poddano w dużej mierze działaniom reformatorskim rządu, które uwidoczniło się także na wsi (komasacja, zabudowa kolonijna, wcześniejsze oczyszczanie i uwłaszczenie) oraz zasysanie wpływów kulturowych idących z Warszawy. Południowo-wschodnia część województwa, która weszła w skład Rosji początkowo jako obwód białostocki (od 1807), a następnie część guberni grodzieńskiej (od 1843), podlegała innej administracji, a co za tym idzie innemu wpływowi cywilizacyjnemu. Zacoferanie społeczno-gospodarcze ziem imperium nie pozostało bez wpływu na krajobraz oraz budownictwo wsi. Późno i niechętnie podejmowane reformy rolne, opór wobec nich, bieda i tradycjonalizm ludności przyczyniły się w dużej mierze do zachowania na tych terenach układów wsi pochodzących jeszcze z czasów pomiaru włócznej. Pewne zmiany zaszły tu wraz ze zniesieniem pańszczyzny i uwłaszczeniem (lata 60. XIX wieku), kiedy rozparcelowano szereg folwarków skarbowych, zakładając na gruntach do nich należących nowe wsie, osady, kolonie. Bardzo istotna dla dziejów wsi była reforma rolna i związana z nią akcja scalania gruntów, które w wyniku działań rodzinnych, spadkowych i alienacji znajdowały się w rozdrobnieniu i szachownicy, co znacznie utrudniało gospodarowanie. Przeciętnie gospodarstwa składały się z kilkunastu, a niejednokrotnie nawet kilkudziesięciu działek. Były one niezwykle długie (nawet kilka kilometrów) i bardzo wąskie. Oprócz istotnego ułatwienia w gospodarowaniu, a co za tym idzie znacznego postępu w rolnictwie, reforma scaleniowa zmieniła też krajobraz wsi. To właśnie wtedy wielu gospodarzy przeniósł się na nowo powstające tzw. kolonie. Akcję scaleniową na wsi rozpoczęto na dobre po II wojnie światowej.

4. Płoski, pow. bielski, dom ustawiony kalenicowo do ulicy we wsi szeregówce. Fot. I. Górską;

Układ przestrzenny wsi ulegał w ciągu wieków ciągłym przemianom. Na dzisiejszy wygląd wsi szczególnie wpłynęła historia powojenna: upaństwowienie i parcelacja majątków (reforma rolna 1944), powstanie PGR-ów, migracje ludności, a także od 1956 roku niekontrolowany, intensywny ruch budowlany, który spowodował nie tylko zniekształcenie historycznych form wsi, ale również znaczną dewastację starej zabudowy wiejskiej. Na terenie województwa podlaskiego, różnorodnego pod względem etnicznym, kulturowym i geograficznym, w wyniku procesów osadniczych wykształciły się następujące układy zagospodarowania przestrzennego wsi, omówione poniżej.

Przysiółek to luźne skupisko zagród (od 10 do 30 siedlisk) usytuowanych samotnie: wzdłuż drogi (przysiółek ulicowy z jedną krótką lub dwiema przecinającymi się uliczkami); skupionych wokół placu z sadzawką lub rozmieszczonych wokół komunikacyjnej pętli; siedliska rozproszone (przysiółek bezkształtny). Pierwotne osady były zakładane przez rody i przybierały nazwy od herbu lub nazwiska. Przysiółki uformowały się w procesie działów rodzinnych i wynikającego z nich rozdrobnienia, najczęściej spotykane na północno-wschodnim Mazowszu (dzisiejsze powiaty: łomżyński, zambrowski, kolneński, wysokomazowiecki, grajewski), na terenach zachodnich województwa podlaskiego między Brańskiem, Surazem, Bielskiem i Boćkami oraz w okolicy Tykocina i na Suwalszczyźnie. Zamieszkiwała je drobna szlachta. Przysiółki drobnoszlacheckie stanowiły znaczną grupę osad i do dziś są nieodłącznym elementem podlaskiego krajobrazu.

Ulicówka to wieś o zagrodach rozmieszczonych równomiernie wzdłuż ulicy będącej główną drogą wiejską. Znaczący rozwój tego typu wsi nastąpił od XVII wieku. Powstawały duże, zwarte ulicówki chłopskie, małe wsie chłopskie należące do średniej szlachty (czasem z folwarkiem) oraz drobnoszlacheckie parodomowe lub wielodomowe ulicówki. Zagrody rozmieszczono po jednej lub po obu stronach ulicy w pewnych odstępach lub obok siebie. Najbardziej regularne układy ulicówek powstawały w XVIII i XIX wieku. Występują w okolicach Białegostoku, Brańska, a także na terenie Kurpi, gdzie osady tworzone były początkowo przez smolarzy, rudników i bartników na skraju puszczy, w późniejszym czasie także na wykarczowanych fragmentach gruntu wewnątrz lasów. Wraz z rozwojem zabudowy wsie ulicówki mogły przybierać formę rzędówek – z domami sto-

jącymi z jednej strony drogi. Akcja komasacji gruntów w XIX i XX wieku spowodowała likwidację większości ulicówek. Także rozwój wsi w tym okresie przekształcił wiele ulicówek we wsie wielodrożne w wyniku wytyczania nowych dróg.

Rzędówka to odmiana ulicówki, w której domy rozmieszczone są w większym oddaleniu od siebie i przeważnie po jednej stronie drogi, często leży na skraju doliny rzecznej. Drugą stronę drogi zajmują prostopadle do niej usytuowane pasy pól o szerokości odpowiadającej szerokości danej zagrody. Występowanie: Suwalszczyzna, na tym obszarze wykształciła się również wieś kolonijna farmerska oraz obszary nadrzeczne. Rzędówka okrążyła to wieś z promieniście rozchodzącymi się drogami. Przykładem tego typu wsi w woj. podlaskim jest Paproć Duża w pow. zambrowskim, założona na planie koła, z zagrodami usytuowanymi na jego zewnętrznym obwodzie, a kościołem w jego środku. Z koła odchodzą promieniście drogi do sąsiednich wsi i osad.

Szeregówka to odmiana ulicówki, ale o bardzo regularnym układzie, w której ulica biegnie w linii prostej, a zagrody rozmieszczone po jej obu stronach są w takim samym kształcie, wielkości oraz często mają analogiczny układ budynków. Zabudowania i układ drożny tworzą regularny prostokąt z drogą główną i często z drogami zagumiennymi. Część wsi szeregowych zalicza się do wielodrożnych z powodu zabudowy dróg do pól i sąsiednich wsi. Powstały w ten sposób ulice z zabudową w typie rzędówki liniowej. Ten typ wsi wykształcił się w XVI i XVII wieku w wyniku pomiaru włócznej przeprowadzonej w dobrach królewskich w połowie XVI stulecia. Reforma objęła wschodni obszar ziem (na linii Włodawa–Parczew–Białystok–Grodno), w województwie podlaskim zaś obszar ten przebiega pomiędzy Bielskiem Podlaskim, Hajnówką a Zabłudowem. Oprócz dominujących na tym obszarze wsi szeregowych z jedną ulicą wyjątkowa jest wieś Soce złożona z dwóch równoległych szeregówek usytuowanych po obu stronach rzeki i skomunikowanych ze sobą mostkami.

Osady jednodworcze typu fermowego w zabudowie kolonijnej; ten typ wsi wykształcił się w drugiej połowie XIX wieku po akcji scalania gruntów, głównie na obszarze Pojezierza Suwalsko-Augustowskiego. Regulacje trwały od 1875 roku do lat 30. XX wieku. W ich wyniku powstała wieś o blokowym układzie pól i rozproszonej zabudowie. Wsie tego typu składają się z osobnych gospodarstw usytuowanych w większej odległości od siebie, tzw. samotni. Osady kolonijne powstawały również wokół wsi na pozostałych terenach województwa.

5. Giby, pow. sejneński, widok na zabudowę kolonijną. Fot. I. Górską.

Zagroda (siedlisko, gospodarstwo, obejście, osiedle, plac, dwór) to zespół budynków mieszkalnych i gospodarskich wraz z podwórzem i otoczeniem, służący mieszkaniu i produkcji rolnej. W jej skład zawsze wchodził dom, będący niejako sercem zagrody i sensem jej istnienia, budynki inwentarskie (stajnie, obory, chlewy, owczarnie, kurniki, gołębniki itp.), budynki służące do magazynowania produktów (stodoły, spichlerze, brogi, piwnice, szopy na drewno) oraz pomieszczenia do przechowywania narzędzi (wozownie, szopy), a także letnie kuchnie, suszarnie, wędzarnie, szopy maneżowe, a nawet łaźnie i studnia. Budynek mieszkalny i zabudowania gospodarcze zwykle otaczają plac zwany podwórzem, podwórkiem, dziedzińcem. Teren, gdzie stały budynki gospodarcze, a zwłaszcza te służące obróbce zboża, jak stodoła, nazywano gumnem, plac za nimi zaś zagumieniem. Niekiedy budynki mieszkalne oddzielone były od gospodarczych tzw. ogrodami, choć nie zawsze obszar ten wykorzystywano do uprawy warzyw. Do terenu zabudowanego przylegały sady, pasieki, ogródki kwiatowe, wygony i pastewniki. Zagrodę zwykle otaczał płot, który mógł mieć różną formę zależną od wykorzystanego materiału i konstrukcji. Zagrody we wsiach szeregowkach (Białostoczczyzna, Kurpiowszczyzna) rozmieszczano w bardzo regularny sposób po obu stronach drogi biegnącej przez środek wsi. Wszystkie siedliska miały tę samą wielkość i kształt wydłużonego prostokąta. Od strony ulicy znajdował się dom, stojący przeważnie szczytem do niej. Po przeciwnej stronie działkę siedliskową zamykał lokowany poprzecznie budynek stodoły. Pomiędzy domem a stodołą rozciągał się tzw. ogród, na jego terenie stały zabudowania gospodarcze, usytuowane zazwyczaj – ze względu na niewielką szerokość działki – wzdłuż jednego z jej boków, rzadziej po obu stronach działki. Jeżeli budynki inwentarskie stawiano bliżej stodoły, przy domu budowano niewielki spichlerz lub piwnicę. Gospodarz posiadał bądź jedną działkę siedliskową, bądź dwie, leżące naprzeciw siebie po obu stronach drogi, na jednej lokowany był dom i ogród, a na drugiej zabudowania gospodarcze. Taki układ wsi okazał się bardzo trwały i zachował się do dziś, rozdrabnianie majątków na skutek podziałów spadkowych powodowało jednak znaczne zwężanie działek siedliskowych, a nawet dzielenie ich w poprzek, tak że jedno gospodarstwo było usytuowane za drugim, co jest niekiedy widoczne i dzisiaj. W tym typie mieściła się także zagroda kurpiowska. Domy na Kurpiach stawiano szczytem do drogi, oddzielnie od pozostałych zabudowań (wyjątkiem było jedynie dobudowywanie do chatupy stajni dla ochrony koni przed złodziejami). Przed wejściem do chatupy znajdowało się podwórze, a na nim studnia, z której wyciągano wodę za pomocą żurawia. Tutaj stało też poidło dla zwierząt (krypa). Za chatupą rósł sad i stała pasieka, w głębi podwórza lokowano zaś budynki gospodarskie: oborę, chlewy, stodołę oraz stajnię i spichlerz stojące bliżej domu. Zagrodę, często obsadzoną drzewami, otaczał płot. Zagrody wydłużone typu bielsko-hajnowskiego (Białostoczczyzna) wykształciły się we wsiach szeregowych i występują wyłącznie na obszarze Polski północno-wschodniej, wzdłuż wschodniej granicy od Bielska Podlaskiego i Hajnówki do Dąbrowy Białostockiej. Forma zagrody wynika z kształtu działki wyznaczonej w trakcie pomiaru włócznej we wsi szeregowce. Niewielka szerokość parceli wymusiła sytuowanie domów szczytem do ulicy, a za nimi budynków gospodarczych, które na wspomnianych terenach przybudowywano do ściany domu i przekrywano wspólnym dachem. Najbliżej chatupy stawiano stajnię dla koni, następnie oborę dla krów, owczarnię, kurnik i chlew dla świń. Do każdego z pomieszczeń prowadziły osobne drzwi. Tak bliskie ich położenie w stosunku do chatupy wynikało z obawy o bezpieczeństwo inwentarza, zwłaszcza cennych koni, ale również z konieczności chodzenia do tych pomieszczeń kilka razy dziennie. W skład wydłużonej zagrody nigdy nie wchodziła stodoła, którą sytuowano zawsze poprzecznie na końcu parceli. Było to częściowo podyktowane względami przeciwpożarowymi, ale przede wszystkim faktem łatwiejszego dostępu do stodoły od drogi zagumiennej, której przywożono zboże. Osobno – zazwyczaj w pobliżu domu – stawiano również spichlerze. Przysiółki drobnoszlacheckie (wschodnie Mazowsze, południowo-zachodnie Pod-

lasie) wykształciły się na obszarach zamieszkałych przez ludność pochodzenia mazowieckiego wywodzącą się z drobnej szlachty. Występowały one na obszarze wschodniego Mazowsza oraz zachodniego i południowo-zachodniego Podlasia: w pasie od Łomży, Zambrowa i Wysokiego Mazowieckiego w kierunku Nuru, Ciechanowca, Brańska i Drohiczyzna. Przybyła tutaj w XIV i XV wieku warstwa drobnego rycerstwa przekształciła się w bardzo liczną warstwę drobnoszlachecką osiadłą na własnej ziemi. W wyniku podziałów rodzinnych z czasem doszło do ogromnego rozdrobnienia ich majątków. Przysiółki tworzą małe, chaotycznie rozplanowane, ale zwarte zespoły o dwuczłonowych nazwach, z których pierwszy człon jest taki sam dla całego zespołu, np. Piętki Gręzki, Piętki Szeligi, Piętki Basie. W obrębie przysiółka nie obowiązywał jeden model zabudowy, mają więc one bardzo różnorodne rozplanowanie. Zagrody tworzące przysiółki były duże, kształtem zbliżone do regularnych prostokątów, złożone z wielu różnych budynków. Domy budowano zawsze oddzielnie, mogły być zwrócone do ulicy lub placu osiedlowego zarówno frontem, jak i szczytem. Wyznacznik stanowiły kierunki świata: starano się, by okna głównej izby wychodziły na południe lub południowy zachód. Na przeciwległym końcu siedliska stawiano stodołę, zazwyczaj frontem do domu, z wieżkami zwróconymi na dziedziniec gospodarczy. Prostopadle do niej, w kształcie litery „U”, lokowano pozostałe zabudowania: stajnie, chlewy, wozownie, drwalnie itp. Bliżej domu sytuowano niewielki spichlerz. Na początku XX wieku w skład zagrody weszły maneże budowane na planach koła, chociaż stawiano je rzadko – zazwyczaj jeden przypadał na kilka wsi. Stodoła i flankujące ją obiekty były zawsze osobnymi budynkami, często odgrodzonymi od domu płotem, z którym tworzyły czworoboczny dziedziniec gospodarczy. Bywał on oddzielony od domu ogrodem, sadem lub wygonem dla zwierząt. Zagrodę wydzielał cały system płotów, tradycyjnie od ulicy sztachetowych lub dawniej plecionych z wikliny albo jałowca. Okólniki, wygony, sady itp. rozdzielały płoty żerdziowe. Duży wpływ na wygląd zagrody miała zieleń: przydomowe ogródki, warzywniki, sady czy murawy, które zawsze oddzielały dom od ulicy lub placu wioskowego, a także drzewa, stojące przed domami, wokół siedlisk i budynków gospodarczych oraz wzdłuż dróg. Osady jednodworcze typu fermowego w zabudowie kolonijnej (Suwalszczyzna) wykształciły się na obszarze Pojezierza Suwalsko-Augustowskiego w XIX wieku podczas uwłaszczania włościan i samorządnej akcji scalania gruntów. W wyniku tego na tym terenie znikły regularne, zwarte wsie, a powstały osady jednodworcze typu fermowego tworzące luźną zabudowę kolonijną. Zagrodę lokowano w centrum nowego nadziału ziemi, często na najstabszej glebie. Jej kształt był zbliżony do prostokąta (najczęściej), kwadratu lub wieloboku, powtarzała ona zazwyczaj formy znane ze wsi szeregówek i ulicówek. Dom stawiano osobno – szczytem lub kalenicą do pozostałych zabudowań. Naprzeciwko niego budowano stodołę, a wzdłuż boków centralnego podwórza pozostałe budynki gospodarcze. W centrum zagrody lokowano studnię, często znajdowało się tam również miejsce dla ogródków warzywnych z kilkoma drzewami owocowymi; wygon dla zwierząt sytuowano za stodołą. Gospodarstwo otaczał płot, a czasem między budynkami gospodarczymi stawiano ścianki z desek, tworząc zagrodę zamkniętą. Ten ogólny schemat rozplanowania budynków w zagrodzie kolonijnej był różnorako modyfikowany w zależności od zamożności właściciela, ukształtowania terenu itp. Osady kolonijne powstawały też od drugiej połowy XIX wieku wokół wsi szeregówek na innych obszarach województwa podlaskiego. Działo się to wówczas, gdy niemożliwe stawało się dzielenie i tak już bardzo wąskich działek siedliskowych. Zabudowa kolonijna jest bardzo rozpowszechniona na Białostocczyźnie.

Typowy dom wiejski w województwie podlaskim to budynek drewniany, parterowy, szerokofrontowy, na rzucie prostokąta, nakryty dwuspadowym dachem o kącie nachylenia 45°. W każdym regionie wytworzył się nieco odrębny typ budynku mieszkalnego, usytuowany kalenicowo lub szczytowo do drogi, połączony z zabudowaniami gospodarczymi

6. Plutycze, pow. bielski dom ustawiony szczytem do drogi we wsi szeregówce. Fot. I. Górka.

lub od nich oddzielony, o różnorodnym rozplanowaniu wnętrza i formach zdobniczych. W przypadku domów drewnianych zrębowych rodzaj budulca miał duży wpływ na gabaryty budynku, które z reguły nie przekraczały 5–10 m szerokości, 8–14 m długości i 2,5–3 m wysokości (zrębu). Zręb składał się przeważnie z siedmiu bali, podwaliny i oczepu. W centrum domu stał piec. Oprócz typów domów, które można przypisać do konkretnego regionu, na terenie województwa podlaskiego spotyka się również budynki mieszkalne zunifikowane, występujące we wszystkich jego zakątkach. Z międzywojnia i okresu powojennego pochodzą domy usytuowane kalenicowo do ulicy, o wydłużonej, prostopadłościennych bryle nakrytej dwuspadowym dachem i symetrycznej elewacji frontowej zaakcentowanej gankiem na osi (znacznie rzadziej zdarzają się domy o niesymetrycznej fasadzie). Mają one bardziej reprezentacyjny charakter od starszych budynków mieszkalnych, co jest podkreślone dwoma wejściami: jednym paradnym od frontu i drugim, codziennym, od podwórza. Z tego powodu najbardziej wyeksponowanym elementem elewacji jest ganek. Niektóre domy tego typu są bardzo obszerne, ich ściany wzdłużne mogą liczyć nawet siedem osi. Występują na terenie całego województwa, a różnice regionalne widoczne są w zdobnictwie i użytym materiale, a także w wyglądzie ganku. Na wschodzie i południu województwa ganek przybiera często formę zabudowanej werandy nakrytej dwuspadowym daszkiem, której boczne i frontowe przeszklenia składają się z drobnych szybek o dekoracyjnym układzie. Zdarzają się również ganki w kształcie daszku na słupach, zabudowane tylko w dolnej partii, zdobione wycinanymi w deskach ornamentami, płycinowymi ściankami itp. Takie ganki występują również w budownictwie wiejskim środkowej części województwa, szczególnie we wsiach doliny Biebrzy, np. w Dolistowie Starym i Nowym. W tych rejonach domy tego typu budowano nie tylko z drewna, ale również z nietynkowanej żółtej cegły, którą wykorzystywano wówczas do tworzenia detalu architektonicznego: profilowanych gzymsów, fryzów kostkowych, lizen, obramień okiennych itp. W przypadku domów drewnianych południowego i wschodniego Podlasia często spotyka się tradycyjne zdobienia laubzegowe, umieszczane głównie na węglach, okapach i wokół okien oraz dekoracyjnie szalowane szczyty. Na terenie całego województwa bardzo rozpowszechniony jest typ domu z częściowo użytkowym poddaszem zaopatrzoną w facjatę na osi głównego wejścia od ulicy. Jest to przeważnie drewniany budynek o bryle zwartej i zbliżonej do kwadratu lub nieco wydłużonej

oraz symetrycznej ścianie frontowej. W facjacie często znajduje się wyjście na balkon, pod którym mieści się ganek lub oszklona weranda. Facjata nakryta bywa dachem dwu- lub trójspadowym, bryła domu zaś dachem dwuspadowym lub naczółkowym. Tego rodzaju budynki również zaopatrzone są w wejście od podwórza (czasem usytuowane w przybudówce), używane na co dzień.

Oprócz wiejskich domów drewnianych, których w województwie podlaskim jest najwięcej, w pewnych jego regionach można zobaczyć typowe domy wiejskie usytuowane szczytowo do ulicy, ale zbudowane z barwnej, nietynkowanej cegły. W powiecie białostockim i sąsiednich (moniecki, sokólski) występują one dość często. Pochodzą przeważnie z międzywojnia i prezentują typ prostego, parterowego budynku mieszkalnego, z wejściem w ścianie wzdłużnej od podwórza, często połączonego z budynkami gospodarczymi wspólnym dwuspadowym dachem. Domy te wyróżnia bogate zdobnictwo skupione na ścianie szczytowej i frontowej, wykonane z żółtej lub czerwonej cegły albo dwubarwne. Główne motywy to klasyczne detale architektoniczne podkreślające ramowe podziały elewacji: profilowane gzymsy, fryzy kostkowe, lizeny, pilastry, cokoły, a także dekoracje skupione wokół otworów okiennych i ornamenty w postaci gwiazdy, rombu itp. Często spotykanym motywem jest krzyż taciński umieszczony pomiędzy oknami lub w szczycie, niekiedy też data budowy domu.

Chałupa kurpiowska tradycyjnie była sytuowana oddzielnie od zabudowań gospodarczych, szczytem do drogi, od której odgradzał ją płot i ogródek. Wejście do chałupy prowadziło z podwórza i znajdowało się w ścianie wzdłużnej, przy ścianie szczytowej dalszej od ulicy, wiodło bowiem do narożnej sieni. W ścianie szczytowej od ulicy i wzdłużnej od podwórza umieszczano po dwa okna (od podwórza czasem jedno), pozostałe ściany były często ślepe. Ze względu na swe położenie najbardziej dekoracyjna była ściana szczytowa, którą akcentowano przy pomocy ozdobnego szalowania szczytu, przeważnie wielopoleowego oraz wieńczących dach śparogów. Między śparogami lub w szczycie często umieszczano krzyż. W odróżnieniu od domów południowego Podlasia w szczytach kurpiowskich chałup nie stosowano okien strychowych, ale jedynie niewielkie świetliki. Na początku XX wieku chałupy kurpiowskie wzbogaciły się o ozdobny detal, podkreślany farbą olejną: wycinane w desce nad- i podokienniki, odeskowanie węglów, płycinowe okiennice. Charakterystyczne dla chałup kurpiowskich zdobienia umieszczano na opasiach, czyli belkach wieńczących zrąb, oraz szczytówkach, czyli deskach leżących u podstawy szczytu, do których przybijano deski pionowe. Zdobienia te były karbowane lub żłobione ostrymi narzędziami. Chałupę kurpiowską wyróżniały również drzwi, a zwłaszcza tzw. półdrzwiczki niestosowane gdzie indziej. Było to dodatkowe skrzydło drzwiowe, otwierane, w odróżnieniu od głównych drzwi, na zewnątrz, mające wysokość połowy drzwi zewnętrznych, służące m.in. wietrzeniu domu. Skrzydła głównych drzwi były nabijane deseczkami w różne desenie, podkreślone dodatkowo kowalskimi gwoździakami z dużymi główkami. Bardzo charakterystyczny był motyw rombu oraz tzw. wschodzącego słońca. Wnętrze chałupy tradycyjnie podzielono na cztery pomieszczenia skupione wokół centralnego pieca: sień i komorę usytuowano na narożnej osi, a izbę z alkierzem od strony ulicy. Z czasem plan ten rozwinął się i w miejscu komory wydzielono kuchnię z oknem od strony sadu i pasieki. Dla zabezpieczenia koni do domu przybudowywano też stajnie, lokowane od strony sieni, z którą były skomunikowane, a na ich tyłach umieszczano komorę dostępną z kuchni. Wnętrze chałupy tradycyjnie bielono, z czasem zaczęto je tynkować, malować (np. w kwiaty), a nawet wyklejać tapetą. Zamiast podłogi deskowej była polepa (w późniejszych chałupach zachowana już tylko w sieni, a następnie zupełnie zapomniana). Pod belkami stropowymi biegł tram, czyli masywna poprzeczna belka usztywniająca konstrukcję domu. Wycinana na nich bywała data budowy, ornamenty

o charakterze magicznym. Z głównej izby lub alkierza prowadziło zejście do piwnicy, zaś z sieni schody lub drabina na poddasze, gdzie przechowywano tradycyjnie zboże.

7. Zbójna, pow. łomżyński, dom z facjatą i dymnikowym dachem. Fot. J. Kotyńska-Stetkiewicz.

Chatupa w zagrodzie wydłużonej; na obszarze wschodniej Białostocczyzny spotyka się często domy połączone wspólnym zadaszeniem z budynkami gospodarczymi. Dom w tzw. zagrodzie wydłużonej typu bielsko-hajnowskiego zawsze sytuowano szczytem do drogi, a do jego przeciwległej ściany przylegały zabudowania gospodarcze. W XIX i na początku XX wieku często stosowano dachy czterospadowe, dymnikowe, półszczytowe i trójspadowe, obecnie mają one jednak formę dwuspadową, która upowszechniła się po I wojnie światowej. W ścianie szczytowej od strony ulicy umieszczano dwa okna lub była ona ślepa. W pierwszym przypadku od tej strony lokowano jedną dużą lub dwie mniejsze izby, w drugim sień, niekiedy z wydzieloną komorą. W ścianie wzdłużnej od podwórza znajdowały się zawsze jednoskrzydłowe drzwi wejściowe oraz – najczęściej – dwa okna, zwykle od strony ulicy. W nowszych chatupach drzwi bywały ostonięte gankiem w formie daszku na słupach lub niewielkiej oszklonej przybudówki z dwuskrzydłowymi drzwiami. Ganki zapożyczono z budownictwa dworkowego lub małomiasteczkowego. Początkowo ich funkcją była ochrona drzwi przed warunkami atmosferycznymi, z czasem zaczęły przybierać coraz bardziej dekoracyjne formy, ale ulegały też redukcji do daszku opartego na wspornikach. Rozplanowanie wewnątrz domów w zagrodzie typu bielsko-hajnowskiego nie jest jednolite. Najczęściej jest ono dwu- lub półtoratraktowe. W jego skład wchodzi sień, komora (czasem wydzielona z sieni), kuchnia i izba, niekiedy alkierz. Sieni i komory nie doświetlają okna, lecz jedynie niewielkie świetliki, zwykle w kształcie rombu. Bardzo często wymienione pomieszczenia (poza komorą) tworzą układ amfiladowy. W centrum domu zawsze znajduje się piec, a raczej system piecowo-kominowy złożony z połączonych ze sobą elementów: kuchni z blatem do gotowania, pieca chlebowego, pieca grzewczego oraz okapu, kanałów i komina. Na terenach Sokólszczyzny domy w zagrodach wzdłużnych są drewniane, natomiast – w odróżnieniu od zagród z południowej części województwa – budynki gospodarcze bywały wznoszone z kamienia polnego łączonego zaprawą, zwłaszcza na obszarach w dorzeczu Biebrzy, gdzie tego materiału było wyjątkowo dużo, zaś lasów mniej. Od chatup z terenów południowych województwa podlaskiego domy Sokólszczyzny nieco odróżnia rozplanowanie przestrzenne. W najprostszach typach domostw składało się ono z sieni, drzwi z niej prowadziły do spichlerza i tzw. światówki, czyli wąskiej długiej izby służącej jako garderoba i spiżarnia, chaty, czyli głównej izby mieszkalnej, oraz komory, służącej za kuchnię, w której znajdował się piec

chlebowy. W domach nieco zamożniejszych zamiast światotki wydzielano dwa większe pomieszczenia: spiżarnię i tzw. przeciwek (protiwek), który mógł służyć jako dodatkowa izba mieszkalna lub warsztat, np. tkacki. Wówczas też w miejscu spichlerza lokowano kuchnię z piecem chlebowym, a komora funkcjonowała jako główna izba mieszkalna, podczas gdy chata przejmowała rolę pomieszczenia bardziej reprezentacyjnego. W najnowszych i najobszerniejszych domach rozplanowanie przestrzenne przybierało charakter amfilady, składało się z trzech pomieszczeń mieszkalnych, sieni i spiżarni.

8. Klejnik, pow. hajnowski, chałupa pod jednym dachem z budynkiem inwentarskim. Fot. A. Kułak.

Chałupę w przysiółku drobnoszlacheckim zawsze budowano osobno od zabudowań gospodarczych. Miała rzut prostokątny, w starszych budynkach zbliżony do kwadratu. Nakrywał ją dach czterospadowy, który z czasem przekształcił się w naczółkowy, a później dwuspadowy. Charakterystyczne dla przysiółków szlacheckich były dwa typy chałup: jednoizbowe, tzw. trojaki, oraz dwuizbowe z sienią pośrodku, które z nich wyewoluowały, zwane dwojakami. Trojakiem nazywano dom podzielony na cztery pomieszczenia skupione wokół centralnego pieca: sień, komorę, izbę i alkierz. Z czasem zaczęto w miejscu komory lokować kuchnię, komorę zaś wydzielać z sieni. Trojak był zbliżony w rzucie do kwadratu, zazwyczaj miał wymiary 7 x 9 m. Dwojakiem nazywano większy, dwutraktowy dom na rzucie prostokąta, podzielony na dwa identyczne mieszkania dostępne ze wspólnej sieni usytuowanej pośrodku. Każde z mieszkań składało się z izby, czyli większego pomieszczenia położonego od frontu, które pełniło również funkcję kuchni, oraz usytuowanego za nią wąskiego alkierza. Pośrodku budynku znajdował się system piecowy z jednym kominem, za którym lokowano komorę lub tzw. garderóbkę dostępną z jednego lub z obu mieszkań. Dom taki zamieszkiwały przeważnie dwie rodziny, np. rodzice i dorosły syn lub córka ze swoją rodziną. W chałupach z przełomu XIX i XX wieku liczba okien była stała: dwa w izbie i jedno w alkierzu (jako symbol Trójcy Świętej); sieni i komory nie doświetlano. W trojakach przeważnie umieszczano dwa okna w szczycie od ulicy (od izby i alkierza) i dwa w ścianie wzdłużnej od podwórza (od izby). W dwojakach wycinano cztery okna od frontu, symetrycznie po obu stronach drzwi (niekiedy przy samych drzwiach również znajdowały się niewielkie okienka sieni), po dwa w ścianach szczytowych, a w ścianie tylnej jedno (doświetlające garderóbkę lub komorę) lub trzy (dwa w alkierzach i jedno w garderóbce lub komorze). Okna zaopatrywano w okiennice płycinowe i malowano tradycyjnie na jasne kolory, aby były widoczne z daleka. Drzwi umieszczano w ścianie wzdłużnej: w trojakach w narożu, w dwojakach zaś na osi środkowej, a dodatkowo – niekiedy – w ścianie szczytowej od ulicy. Podobnie jak na Kurpiach ozdabiano je nabijanymi w ozdobne deszczułkami (zazwyczaj motyw oparty na kształcie rombu), zamocowanymi gwoździami o masywnych główkach, tworzącymi dodatkowe wzory. Zgodnie z tradycją gwoździe powinny tworzyć kształt krzyża.

9. Kuraszewo, pow. hajnowski, dom ustawiony kalenicowo do ulicy we wsi szeregówce. Fot. A. Kułak.

10. Nowoberezowo, pow. hajnowski, dom we wsi szeregówce. Fot. A. Kułak.

11. Czyże, pow. hajnowski, dom we wsi szeregówce. Fot. A. Kułak.

Dość typowe dla chałup z przysiółków szlacheckich były ganki, kojarzone zresztą z budownictwem dworskim. Początkowo miały formę dwuspadowych daszków wspartych na czterech słupach, obitych w dolnej partii deskami. W okresie międzywojennym przybrały formę zabudowanych oszklonych werand lub były redukowane do małych nadwieszonych nad drzwiami daszków. W XX wieku we wnętrzu chałupy podłogi układano z desek na legarach, przeważnie wzdłuż budynku, pozostawiając niekiedy glinianą polepę w sieni i komorze. Stropy były belkowe lub – w nowszych budynkach – z podsufitką. Pod belkami stropowymi w najstarszych chałupach przebiegał tram.

Chałupa w zagrodzie jednodworczej typu fermowego z Suwalszczyzny to zawsze budynek szerokofrontowy, o symetrycznej bądź asymetrycznej ścianie frontowej. Bardziej powszechny był ten drugi typ budynku z wejściem usytuowanym bliżej jednej ze ścian szczytowych. Został przetransponowany na te tereny wraz z ludnością mazowiecką. Wnętrze takiego domu podzielone było na cztery pomieszczenia w układzie amfiladowym: narożną sień (czasem z wydzieloną z niej komorą), położoną za nią kuchnię oraz dwa pokoje (bliżej kuchni znajdował się dawniej alkierz). W centrum domu umieszczano zawsze system grzewczy. Takie rozplanowanie domu jest zresztą charakterystyczne dla budynków mieszkalnych z wielu regionów województwa podlaskiego. Domy o symetrycznym układzie elewacji frontowej stały zazwyczaj we wsiach zamieszkałych przez Litwinów. Na osi takiego domu znajdowała się sień, a za nią często kuchnia. Z sieni prowadziły drzwi do bocznych pomieszczeń: izb i komór (ich układ mógł być rozmaity). Komin, płyta do gotowania i piec chlebowy sytuowano w kuchni, a pozostałe pomieszczenia ogrzewano piecami ścianowymi połączonymi kanałami dymnymi z piecem kuchennym i wspólnym kominem. Jeżeli dom zamieszkiwały dwie rodziny, stawiano w nim dwa piece kuchenne połączone kominem, a środkową sień, przedzieloną ścianką, zaopatrywano w dwa osobne wejścia. Dominującą formą dachu w tradycyjnym budownictwie Suwalszczyzny jest dach dwuspadowy, rzadszą naczółkowy i dymnikowy. Aby ochronić zręb budynków przed działaniem wody opadowej, wysuwano skrajne krokwie nieco poza linię zrębu, tworząc tzw. szczyt nadwieszony. Szczyty nabijano deskami, czasem zaś ozdobić szalowano, zwłaszcza jeśli dom był zwrócony nim do drogi. Szczyt przeważnie dzielono na dwa pola: górne szalowano w jodełkę, dolne ukośnie, pionowo i/lub poziomo. Według tradycji zdobnictwo tego rodzaju rozpowszechnili na Suwalszczyźnie staroobrzędowcy, uważani za zdolnych cieśli. W XX wieku popularne stało się również zdobienie domów wycinanymi laubzegą ornamentami, aczkolwiek nie tak bogatymi jak na Podlasiu wschodnim. Podobnie jak w innych regionach województwa domy były szalowane, czasami w układzie dwudzielnym: do okien pionowo, wyżej poziomo. Starszy sposób stanowiło deskowanie na nakładkę: na złącze między dwiema leżącymi koło siebie deskami nabijano trzecią. Szalunek zastąpił tradycyjne bielenie ścian. Węty obijano pionowymi deskami, okna zaopatrywano w płycinowe okiennice. W starszych budynkach montowano drzwi zewnętrzne spągowe, nabijane z jednej strony deseczkami, w nowszych płycinowe, które najpierw wprowadzono do wnętrza. Do zamknięcia służyły kowalskie zamki z zapadkami. Przed drzwiami niekiedy stawiano ganki mające formę daszku na słupkach lub zabudowanej i oszklonej werandy. Zarówno drzwi zewnętrzne obu typów, jak i ganki bywały bardzo bogato zdobione. W domach przedwojennych przeważały okna dwuskrzydłowe z nadświetleniem, w nowszych, zwłaszcza z lat 60. i późniejszych, trójskrzydłowe. W XX-wiecznych domach montowano deskowe podłogi na legarach, czasami tylko w sieni wylewano podłogę betonową, zastępującą dawne klepisko. Stropy belkowe pozostawiano nagie lub – w późniejszym okresie – nabijano od dołu deskami zwanymi podsufitką, ściany tynkowano na podkładzie z trzciny.

12. Giby, pow. sejneński, dom wg typowego projektu z lat. 30.. Fot. I. Górską.

13. Soce, pow. hajnowski, budynek mieszkalny z typowym na Podlasiu układem desek szalunku Fot. A. Gawęł.

W regionie północno-wschodnim województwa (pow. augustowski, północna część sokólskiego) można spotkać domy budowane według jednakowego projektu przypuszczalnie od lat 30. Mają one niewielką, zwartą bryłę na rzucie prostokąta, nakrytą bardzo charakterystycznym dachem dymnikowym, rzadko spotykanym w regionie. Charakteryzuje je również trójosiowa elewacja frontowa z wejściem na osi poprzedzonym ganekiem oraz dwoma trójskrzydłowymi oknami z nadświetleniem. Ganek może mieć formę zabudowaną lub półotwartą, zazwyczaj nakryty jest dwuspadowym dachem.

Podstawowy materiał wykorzystywany w budownictwie zagrodowym na Podlasiu stanowiło drewno. Jeszcze na początku XX wieku dom, jak i pozostałe budynki w zagrodzie stawiano na fundamencie z luźno ułożonych kamieni polnych. W narożach umieszczano większe granitowe kamienie, pomiędzy którymi układano mniejsze, uszczelniając całość gliną. W okresie międzywojennym powszechnie wykorzystywano do wykonania fundamentu już ociosane kamienie granitowe. Na kamieniach tych układano rolkę z cegieł, co również pełniło funkcję dekoracyjną. Kamienie ciosane łączono zaprawą, którą niekiedy zdobiono wyciśniętą w betonie linią okalającą poszczególne kamienie. Na całym obsza-

rze Podlasia dominowała zrębowa konstrukcja ścian, która przy zastosowaniu odpowiedniej jakości budulca wyróżnia się trwałością oraz znaczną wytrzymałością. Występuje praktycznie tylko jeden rodzaj zamka określany ze względu na charakterystyczny kształt końców belek zamkiem na jaskółczy lub rybi ogon. Zamek na jaskółczy ogon mógł występować w dwóch wersjach, a mianowicie z ostatekami i bez ostateków. W tym pierwszym przypadku zakończenia belek były ścięte równo z płaszczyzną ścian, natomiast w drugim wystawały od kilku do kilkunastu centymetrów poza lico ścian. Przed wprowadzeniem zamka na jaskółczy ogon stosowano łączenie belek zrębu na obłap, które polegało na wycinaniu w ich górnej i dolnej powierzchni zagłębień umożliwiających dopasowanie sąsiednich belek z podobnymi wycięciami. Drugą, dość powszechnie występującą konstrukcją ścian, była sumikowo-łatkowa (poziome belki-sumiki, mocowane końcami w pionowych słupach-łatkach). Dolne zakończenia łątek osadzano w podwalinie, a górne w oczepie. Konstrukcja ta umożliwiała wykorzystanie budulca o gorszych (cieńszy i krótszy) parametrach niż w konstrukcji zrębowej. Zdarzało się, że oba rodzaje konstrukcji ścian występowały w jednym budynku, co wynikało z braków materiałowych bądź przeprowadzonych remontów. Powszechną praktyką po I wojnie światowej, kiedy na szeroką skalę rozwinęła się produkcja desek, stało się szalowanie. Obijanie zrębu budynku miało w pierwszej kolejności znaczenie czysto praktyczne, stanowiło dodatkową ochronę ścian przed zamakaniem, wiatrem i niskimi temperaturami. Szalowanie deskami zostało wyparte w końcu lat 80. XX wieku przez siding, którego obecnie praktycznie już się nie stosuje. W ostatnich latach popularność zyskuje zupełnie wcześniej na Podlasiu nieznanie szalowanie deskami o łukowato wygiętej na zewnątrz powierzchni (tzw. deska fasadowa półbal).

14. Ploski, pow. bielski, weranda. Fot. A. Kułak.

Drewno miało decydujący wpływ na występujące formy i rodzaje detalu zdobniczego. W XIX-wiecznych chałupach detali zdobniczych stosowano niewiele. Na zachodzie Podlasia w miejscowościach zasiedlonych przez drobną szlachtę były to drzwi, okiennice oraz ganki. Na wschodzie regionu wyróżniającym się detalem zdobniczym były rogowniki, które w dachach typu dymnikowego tworzyły zakończenia dwóch desek pełniących funkcję wiatrownic. Wycinano je ozdobnie, nadając im kształt rogów, niekiedy głów końskich lub innych zwierząt. Rogowniki zanikły wraz z chałupami mającymi dachy typu dymnikowego. Zdobnictwo architektoniczne rozwinęło się na przełomie XIX i XX wieku, na co złożyło się kilka czynników. Do najważniejszych należało pojawienie się odpowiednich narzędzi (piły laubzegowe) oraz możliwość powszechnego dostępu do desek. Zastąpienie dachów czterospadowych i dymnikowych dało sposobność dekoracji szczytu, który

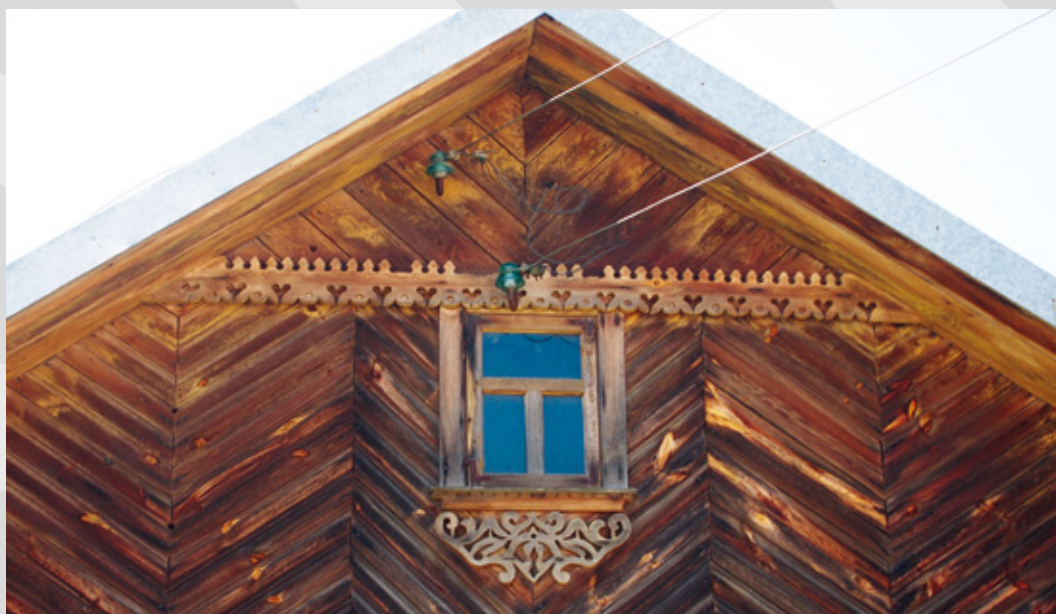
15. Zbucz, pow. hajnowski, zwieńczenie ganku. Fot. A. Gawęł.

stał się najbardziej ozdobną częścią domu. Sprzyjała temu także sama orientacja domu, który zgodnie z tradycją był skierowany szczytem do drogi. Na początku XX wieku wykształcił się najbardziej typowy sposób szalowania szczytu z podziałem na dwa główne pola zdobnicze: górne w kształcie trójkąta i bezpośrednio do niego przylegające, oraz dolne w kształcie trapezu. Górne pole szalowano zazwyczaj deskami w układzie skośnym, najczęściej w jodełkę, dolne dzielono na mniejsze kwatery o naprzemiennym układzie desek szalunku. W górnym polu zdobniczym układano też z deseczek szalunku jeden z bardziej charakterystycznych na Podlasiu motywów zdobniczych – wschodzącego słońca w formie półokręgu z rozchodzącymi się półkoliście promieniami. W kompozycji szalunku szczytu można wyróżnić pionową oś symetrii, która przebiegała przez kalenicę dachu. Na zachodzie Podlasia dolne zakończenie desek szalunku szczytu było nieco wysunięte na zewnątrz w stosunku do płaszczyzny ścian. Każda z desek miała wycięte takie samo kształtowe zakończenie, co w efekcie końcowym dawało efekt szerokiego ornamentu pasowego. W każdym szczycie znajdował się otwór oświetleniowy poddasza, przy czym w najstarszej formie miał on zazwyczaj kształt okrągły lub trójkątny, znacznie rzadziej krzyża. Bywało, że otwory te były zdwojone. W dalszym rozwoju otwory zastąpiono małymi, kwadratowymi okienkami, podzielonymi na cztery kwatery. W okresie międzywojennym okna szczytowe miały jeszcze większą powierzchnię i typowy układ prostokątnych kwater – na górze jedno poziome, w dole dwa pionowe. W najbardziej ozdobnych szczytach znajdowały się dwa okna w poziomym układzie. Okna szczytowe zdobiono, przybijając wokół nich odpowiednio profilowane wycięte deski, które niekiedy przybierały formę nad- i podokiennika. W dwuspadowych dachach zaistniała konieczność zabezpieczenia krawędzi dachu deskami chroniącymi poszycie przed silnym wiatrem. Ze względu na ich funkcję nazwano je wiatrownicami. Z czasem przestały one pełnić rolę ochronną, stając się tylko detalem zdobniczym. Wiatrownice dekorowano, wycinając w ich dolnej krawędzi liniowy ornament, który składał się z szeregu otworów o kształcie kolistym, trójkątnym lub bardziej skomplikowanym profilu. Dolne zakończenia wiatrownic uzyskiwały niekiedy bardzo ozdobne formy geometryczne, np. grotu, lub zoomorficzne, np. wiewiórki. W szczególnie bogato zdobionych szczytach wycinano ażurowe zwieńczenia, które mocowano nad oknami szczytowymi.

Miały one kształt trójkątny z wyraźnie zaznaczoną pionową osią symetrii. Kompozycje zdobnicze zwieńczeń szczytowych opierały się na motywie giętych wici roślinnych, w któ-

16. Czyże, pow. hajnowski, zwieńczenie szczytu. Fot. A. Gawęł.

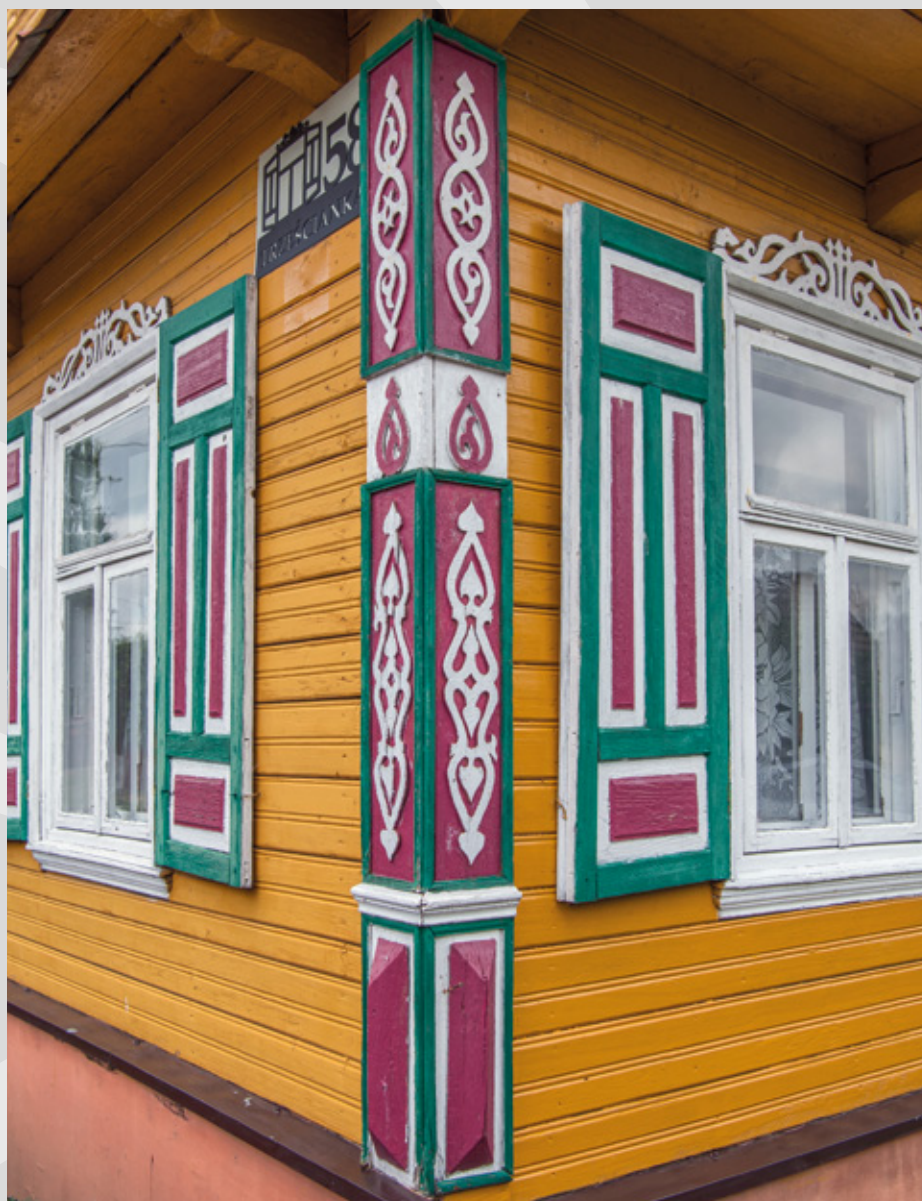
17. Plutycze, pow. bielski szczyt domu. Fot. I. Górską.

18. Hryniewicze Duże, pow. bielski, listwy podokapowe. Fot. A. Gawęł.

re często były wplecione kontury ptaków, znacznie rzadziej innych zwierząt. Charakterystyczny detal zdobniczy budynków mieszkalnych stanowiły listwy przybijane wzdłuż krawędzi okapu. W ich dolnej krawędzi wycinano ornament pasowy, najczęściej z motywami geometrycznymi, który przybierał w całości ząbkowany wygląd. Dość często listwy podokapowe zdwabiano, co wpływało na jeszcze mocniejszy wyraz plastyczny tego detalu zdobniczego. Listwy podokapowe szczególnie często występowały w zdobnictwie domów w powiatach bielskim i hajnowskim. Zdobnictwo okien w tradycyjnej formie ogranicza się do mocowania nad ich górną krawędzią nadokienników, pod dolną podokienników oraz okiennic wzdłuż pionowych ich krawędzi. Nadokienniki wyróżniają się wyjątkowym bogactwem motywów zdobniczych, przy czym zdecydowanie dominują geometryczne i fitomorficzne, najczęściej łączone ze sobą. W ich kompozycji główną rolę gra symetria, z pionową osią przebiegającą w połowie ich długości, co jest wynikiem zastosowania do ich wykonania szablonów. Najbardziej typowa forma nadokiennika spotykana na środkowym Podlasiu (okolice Bielska Podlaskiego i Hajnówki) przedstawia zwrócone do siebie dwa ptaki siedzące na stylizowanej wici roślinnej. Istnieje wiele wariantów tego nadokiennika występujących w całym regionie. Znacznie skromniejsze w swoim wyrazie estetycznym są podokienniki, których zdobienie ograniczało się do ornamentu liniowego, czyli jednego bądź dwóch rzędów okrągłych, bądź kwadratowych otworów z naprzemiennymi ząbkami o podobnym kształcie. Zdobnictwo okiennic polegało głównie na kontrastowym malowaniu płycin czy też – uściślając – ich wąskiego obramowania w stosunku do ram. Warto tu zwrócić uwagę na istnienie dwóch podstawowych schematów układu płycin w okiennicach. W zdecydowanie najpopularniejszym na całym Podlasiu w każdej okiennicy można wyróżnić cztery prostokątne pola płycinowe, przy czym na górze i dole są one zorientowane poziomo, a pośrodku dwa pionowo. W drugim, wydaje się starszym i częściej występującym na zachodzie regionu, w każdym skrzydle znajdowały się dwie prostokątne płyciny w układzie pionowym. Zdobienie naroży stało się możliwe od czasu, kiedy wystające poza płaszczyznę ścian końce belek zrębowych ścinano, co umożliwiło przybijanie do nich desek szalunku. W drugiej połowie XIX wieku na pograniczu mazowiecko-podlaskim bardzo popularne było szalowanie naroży w sposób imitujący boniowanie w budynkach murowanych. W tym czasie na wschodzie Podlasia deski szalunku naroży dekorowano przez ząbkowane wycinanie pionowych krawędzi desek szalunku naroży oraz przybijanie do ich powierzchni listwek w geometrycznych kompozycjach. Już na początku XX wieku wykształcił się typowy schemat zdobienia naroży z podziałem na trzy, cztery pola zdobnicze, utworzone przez przybite wzdłuż ich krawędzi profilowane listwy tworzące rodzaj ramki. Wysokość położonego najniżej pola wyznaczała odległość między podwaliną a dolną krawędzią okna. Typowym detalem zdobniczym na tym polu była szeroka listwa o przekroju poprzecznym trójkątnym z ząbkowaną górną krawędzią. Motywy detali zdobniczych w narożach cechowały się wyjątkową różnorodnością, można wśród nich jednak zauważyć zdecydowaną przewagę form geometrycznych i fitomorficznych. Niemal we wszystkich widać podwójną symetrię – w pionie i w poziomie – co wynika z zastosowania szablonów przy ich wykonaniu. Z motywów zoomorficznych najczęściej pojawiały się ptaki, wśród których można zidentyfikować orły, koguty i gołębie. Dekoracyjne walory detalu wzmocniano, malując go w sposób kontrastowy z tłem, dominowały tu kolory takie, jak: odcienie brązu, zielony, żółty, biały i niebieski. Zdobnictwo ganków polegało na profilowaniu pionowych słupków, na których wspierał się ich daszek, oraz umieszczeniu w szalunku ganku ozdobnie wyciętych desek – balasek. Część ganków miała więcej detali zdobniczych, np. ażurowo wycięte deski przybite do słupków tuż przy ich górnym zakończeniu czy też kształtowo wycięte szczeble balustrady. Wzdłuż krawędzi okapu daszku ganku i dolnej krawędzi frontonu przybijano listwy podokapowe z ornamentyką liniową. Detale zdobnicze przybijano również do frontonów ganków, były to niekie-

dy finezyjne kompozycje z motywami roślinnymi. Począwszy od okresu międzywojennego, w wiejskim budownictwie na Podlasiu coraz częściej przy drzwiach zewnętrznych zamiast ganków stawiano werandy, które miały całkowicie zabudowane ścianki, przy czym w górnej ich części były one przeszklone. Właśnie te przeszklone powierzchnie stanowiły ich najbardziej efektowny walor dekoracyjny. Składały się one niejednokrotnie ze stu lub więcej szybek, niekiedy kolorowych, o bardzo różnorodnych kształtach, od prostokątnych, kwadratowych i trójkątnych począwszy, po łukowato zaokrąglone i mające nieregularne kształty. Szybki osadzano w szprosach o odpowiednich profilach, które malowano jasnym kolorem (najczęściej białym) mocno kontrastującym z ciemniejszą taflą szkła.

19. Trześćianka, pow. hajnowski, naroże domu. Fot. A. Gawęł.

Architektura i budownictwo województwa podlaskiego jest materialnym symbolem i egzemplifikacją niezwykłych wartości kulturowych powstałych wskutek zgodnego współżycia, przenikania i zapożyczania od siebie najwartościowszych osiągnięć przez różne sąsiadujące etnasy. Z jednej strony to wzajemne zapożyczanie elementów kultury, a z drugiej strony pragnienie zachowania swojej rodzimej tradycji i chęć wyróżnienia się w wielokulturowym społeczeństwie powodowało dążenie twórców, artystów

20. Wólka, pow. sokólski, budynek mieszkalny o konstrukcji sumikowo-tątkowej ścian. Fot. A. Gawet.

21. Czyże, pow. hajnowski, dom ustawiony kalenicowo do ulicy we wsi szeregowce. Fot. A. Kułak.

i rzemieślników do osiągnięcia jak najwyższego poziomu w rywalizacji z innymi sąsiadami zamieszkującymi wspólnie ziemie pogranicza. O wartościach podlaskiego budownictwa decyduje nie tylko materialna, zewnętrzna forma, ale cały kontekst, który doprowadził do jego powstania. Architektura i budownictwo – zabytki lokalne – są często niezwykle wartościowe nie z powodu ich monumentalności, ale dlatego że są wytworem bogactwa różnych kultur, religii i cywilizacji.

*Tekst powstał na podstawie dokumentacji „Historyczne zagospodarowanie i typy zabudowy obszarów wiejskich województwa podlaskiego”, opracowanej przez zespół autorski Fundacji Ochrony Zabytków „Na Rubieży” w składzie: Artur Gawet, Iwona Górską, Joanna Kotyńska-Stetkiewicz, Aneta Kułak, Grzegorz Ryżewski. Dokumentację wykonano w 2020 roku na zlecenie Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Warszawie jako materiał pomocniczy do konkursu architektonicznego **Twój dom – dialog z tradycją**.*

Katalog projektów

województwo podlaskie

Twój dom
dialog z tradycją

nagroda I

Zespół autorski:

Katarzyna Billik, Katarzyna Górowska-Gnatowska, Anna Majewska-Karolak, Łukasz Szczepanowicz

LOKALIZACJA | Obszar bielsko-hajnowski

UZASADNIENIE SĄDU KONKURSOWEGO | Za trafne nawiązanie i twórcze przetworzenie tradycyjnego wzorca zabudowy zagrody wydłużonej w typie bielsko-hajnowskim. Nagroda została przyznana także za klarowne rozwiązanie układu funkcjonalnego inspirowanego tradycyjnym schematem domów. Na uwagę zasługują drewniane detale, które umiejętnie łączą płaszczyznowe rozwiązania elewacyjne z otwarciami w przestrzeń ogrodu. W opinii sądu dom znakomicie wpisuje się w krajobraz kulturowy regionu, w którym praca jest lokowana.

IDEA / INSPIRACJE | Projekt zakłada nawiązanie do typologii, wartości kulturowych oraz środowiskowych regionu bielsko-hajnowskiego. Czerpiąc z wielowiekowych zwyczajów oraz bogactw naturalnych regionu, dom zaprojektowano w konstrukcji drewnianej. Projektowany układ domu nawiązuje do liniowego rozkładu kolejnych funkcji domu, przystosowanych do współczesnych potrzeb. Sercem domu jest piec, który podobnie jak w tradycyjnej architekturze znajduje się w centralnej części budynku, w wyeksponowanym miejscu. Dzięki takiemu rozwiązaniu życie w strefie dziennej toczy się wokół pieca, kontynuując pierwotne założenia typowej izby mieszkalnej.

O PROJEKCIE | Nawiązując do charakterystycznego układu przestrzennego wsi, budynek usytuowano ścianą szczytową do drogi. Najbliżej ulicy znajduje się przestrzeń gościnna z niezależnym wejściem, która może być wykorzystana także jako gabinet do pracy, warsztat lub pokój na wynajem. Do części mieszkalnej dostajemy się przez zadaszony taras, który może funkcjonować zarówno jako wiata na 2 samochody, jak i zewnętrzny pokój wypoczynkowy – miejsce spotkań, relaksu lub biesiadowania. Dom składa się z przestronnego, wysokiego salonu z aneksem kuchennym, trzech sypialni i dwóch łazienek. Dostęp do kolejnych pomieszczeń odbywa się poprzez hol otwierający się na ogród, umożliwiając mieszkańcom wyjście na zewnątrz. Dodatkowo dom wyposażono w spiżarnię oraz kottownię/pomieszczenie gospodarcze. Przewidziano dodatkową zabudowę będącą kompozycyjnym domknięciem układu w postaci szklarni z altaną grillową oraz miejscem spotkań.

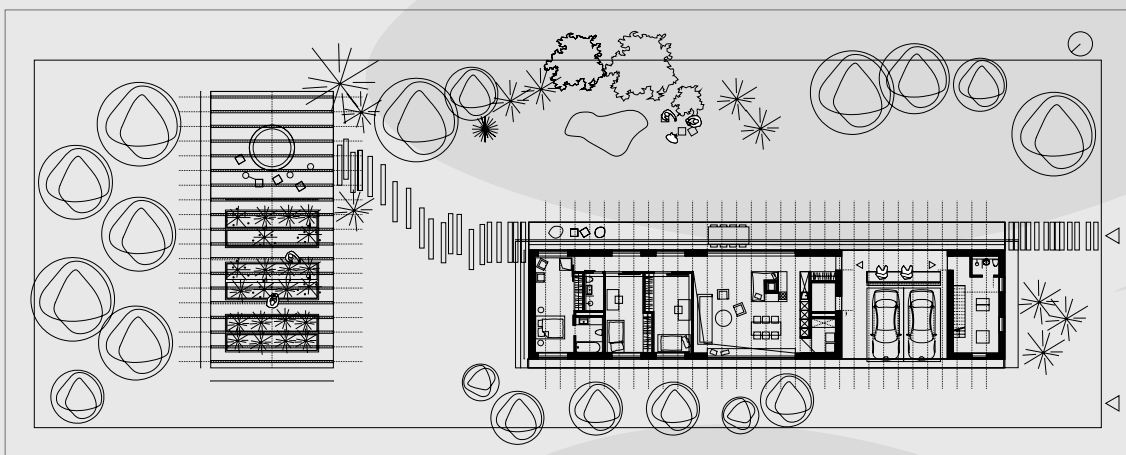

PRZĘKRÓJ BUDYNKU

WIZUALIZACJA WNĘTRZA

RZUT PARTERU

ELEWACJA, WIDOK OD STRONY OGRODU

DANE OGÓLNE

powierzchnia zabudowy	186,6 m ²
powierzchnia użytkowa	145,2 m ²
powierzchnia całkowita	186,6 m ²
powierzchnia netto	148,6 m ²
kubatura	1125,8 m ³
min. powierzchnia działki	1600–1800 m ²
liczba kondygnacji	budynek parterowy
podpiwniczenie	brak
wysokość do kalenicy	7.40 m
kąt nachylenia dachu	45°

TECHNOLOGIA

ściany zewnętrzne – ściana drewniana szkieletowa
 ściany wewnętrzne – szkieletowe, drewniane
 strop – drewniany plus drewniana więźba dachowa

WYKOŃCZENIE

pokrycie dachu – blacha płaska stalowa, na rąbek
 kolor jasnoszary
 elewacje: okładzina drewniana, deskowanie
 sposób ogrzewania: piec kaflowy, kocioł gazowy
 instalacje: wod.-kan., c.o., elektryczne, wentylacja,
 kanalizacja deszczowa podłączona do zbiornika
 retencyjnego na działce

Kontakt w sprawie zakupu projektu

k.billik@wp.pl, tel. 502 949 971 | annamajewska88@gmail.com, tel. 696 215 872 |
 gorowskakatarzyna@gmail.com, tel. 519 184 138

Marzena Radkiewicz-Metko, Przemysław Metko

UZASADNIENIE SĄDU KONKURSOWEGO | Za klarowne rozwiązanie planu domu zorganizowanego wokół trzonu kominowego, który wpływa na jednorodność formy architektonicznej i utrzymanie jej we właściwej skali. Prezentowana koncepcja koresponduje z otoczeniem i w umiejętny sposób czerpie z tradycji architektury województwa podlaskiego. Jednocześnie dzięki swoim uniwersalnym rozwiązaniom z powodzeniem projekt może być zastosowany we wszystkich częściach regionu bez szkody dla jego krajobrazu kulturowego.

Forma wywodzi się od typowego domu wiejskiego – budynek drewniany, parterowy z dwuspadowym dachem z nadwieszonym szczytem i okapem. Przeszklenia doświetlające poddasze przypominają tradycyjne szczyty z trójkątnymi zwieńczeniami i pionową osią symetrii. Zastosowanie pionowej deski na szczytach jest bliskie najstarszym sposobom szalunku szczytu polegającym na przybiciu desek w pionie i podziale na pola zdobnicze. Na parterze deskę ułożono w poziomie, co dodatkowo podkreśla formę budynku.

O PROJEKCIE | Inspiracją dla układu funkcjonalnego domu były dawne wnętrza podzielone na pomieszczenia w układzie amfildowym i systemem grzewczym umieszczonym w centrum. Wejście w osi domu przypomina tradycyjne wejście prowadzące do sieni, z której rozchodziło się do pomieszczeń bocznych. Najważniejszym pomieszczeniem w projektowanym domu jest salon z kominkiem usytuowanym centralnie. Na środku domu umiejscowiono także komin, pomieszczenie techniczne i schody. Symetryczny układ budynku i pomieszczenia skupione wokół centralnego komina sprawiają, że dom staje się uniwersalny i łatwo adaptujący do zmian.

DANE OGÓLNE

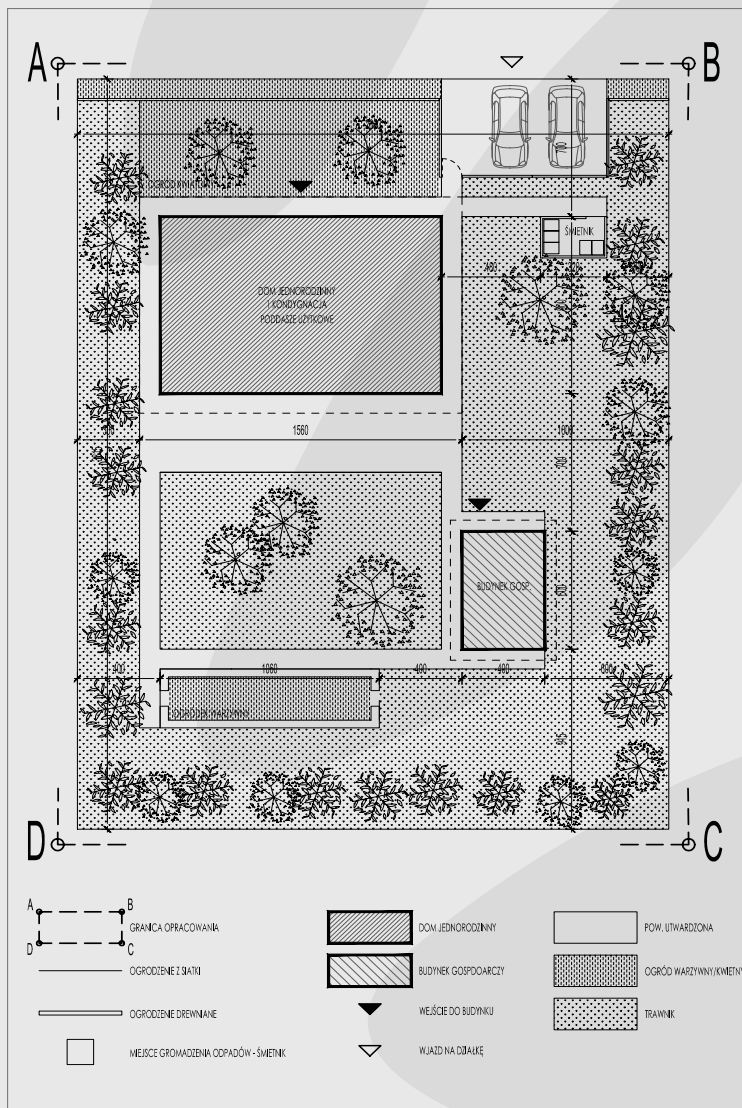
powierzchnia zabudowy	147,12 m ²
powierzchnia użytkowa	122,40 m ²
kubatura	718,62 m ³
liczba kondygnacji	2
podpiwniczenie	brak
wysokość do kalenicy	8.00 m
kąt nachylenia dachu	45°

TECHNOLOGIA

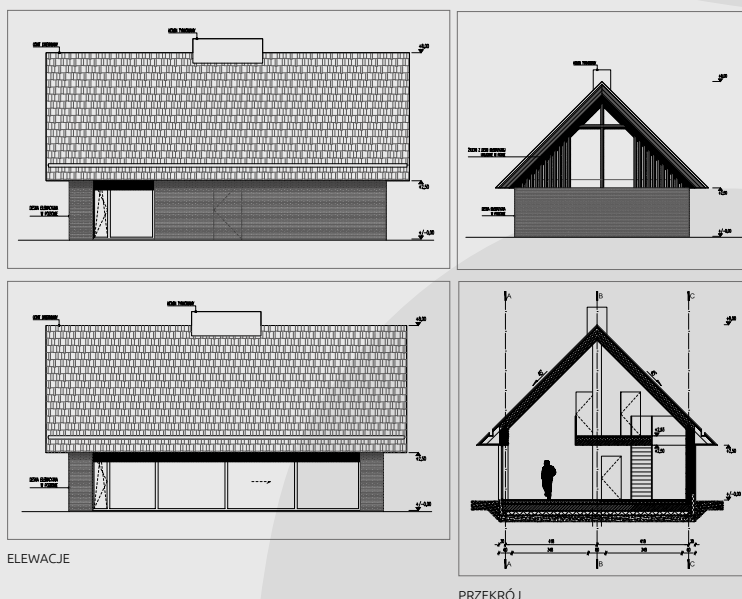
ściany zewnętrzne – murowane
ściany wewnętrzne – murowane
strop – monolityczny

WYKOŃCZENIE

pokrycie dachu: gont drewniany
elewacje: deska
sposób ogrzewania: pompa ciepła powietrze/woda
instalacje: wod.-kan., elektryczna, c.o., rekuperacja

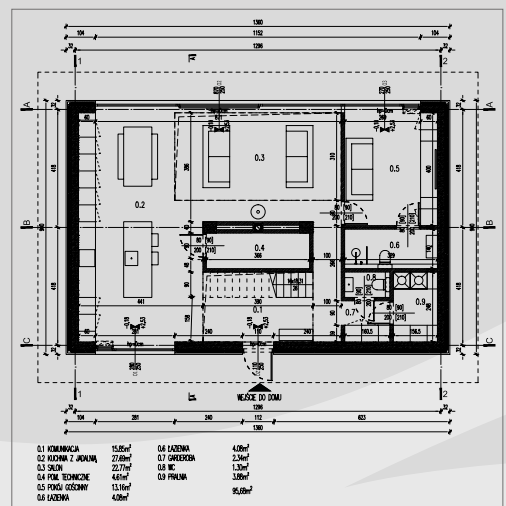

KONCEPCJA ZAGOSPODAROWANIA TERENU

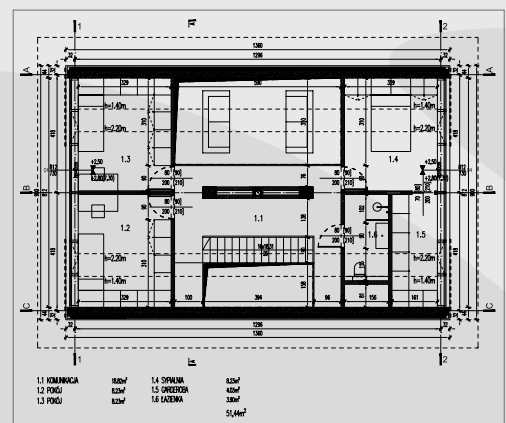

Kontakt w sprawie zakupu projektu

r-m studio | Skierki 7/49, 20-601 Lublin, r-mstudio.com, info@r-mstudio.com, tel. 791 030 659

RZUT PARTERU

RZUT PODDASZA

nagroda III

Autor:

Lech Borysewicz

LOKALIZACJA | Wschodni pas województwa podlaskiego od Bielska Podlaskiego do Dąbrowy Białostockiej

UZASADNIENIE SĄDU KONKURSOWEGO | Za bezpretensjonalne nawiązanie do tradycyjnego wzorca zagrody wydłużonej w typie bielsko-hajnowskim. Na uznanie zasługują rozwiązania materiałowe, które w udany sposób wiążą dom w kontekstem kulturowym. Sąd zwrócił uwagę i docenił troskę autora o metody związane z naturalnym gospodarowaniem energią.

IDEA / INSPIRACJE | Uwspółcześiona wersja wydłużonej zagrody typu bielsko-hajnowskiego występującej we wsiach szeregowych na obszarze Polski północno-wschodniej. Nawiązaniem do tradycyjnej architektury Białostoczczyzny są zindywidualizowane detale wykończeń elewacji, układu szczytów oraz rozwiązania konstrukcyjno-materiałowe oparte na drewnie.

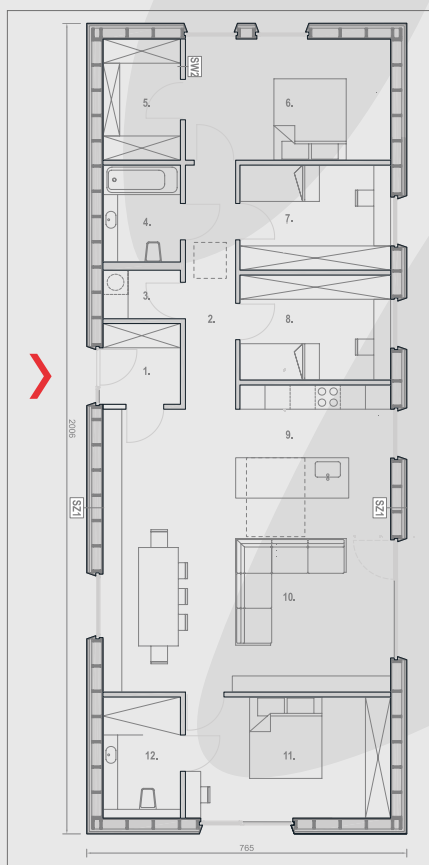
O PROJEKCIE | Dom jednorodzinny, nakryty dwuspadowym dachem, ustawiony szczytem do ulicy z oddzielnym garażem bądź wiatą. Układ funkcjonalny podzielony na 3 części: prywatną (sypialnianą), dzienną, stanowiącą centrum życia mieszkańców, i gościnną. Część gościnna może funkcjonować całkowicie niezależnie po zamknięciu otworu drzwiowego i przez dostęp z zewnątrz jako np. mieszkanie dla rodziców, dzieci wkraczających w dorosłość lub pod wynajem, pracownię etc. Aneks kuchenny ma możliwość zamknięcia i przekształcenia w osobną kuchnię. Dla większego odczucia przestrzeni część dzienną zaprojektowano jako otwartą na pełną wysokość do dachu, z panoramicznymi oknami tworzącymi dialog z otoczeniem. Nad częścią sypialnianą znajduje się poddasze techniczne, które można wykorzystać na elementy instalacji związane z pompą ciepła, instalacją solarą, wentylacją mechaniczną oraz jako miejsce do przechowywania.

Kontakt w sprawie zakupu projektu

DUOARCHITEKCI | ul. Kramarska 12/508 04-437 Warszawa,
tel. +48 797 963 636, e-mail: biuro@duoarchitekci.pl, <http://www.duoarchitekci.pl>

ELEWACJA POŁUDNIOWA

RZUT BUDYNKU MIESZKALNEGO

1. Przedsionek	3,70 m ²
2. Komunikacja	7,25 m ²
3. Pom. gospodarcze	2,22 m ²
4. Łazienka	4,44 m ²
5. Garderoba	5,55 m ²
6. Sypialnia	14,70 m ²
7. Sypialnia	9,36 m ²
8. Sypialnia	9,36 m ²
9. Aneks kuchenny	8,82 m ²
10. Pokój dzienny	44,75 m ²
11. Sypialnia	14,71 m ²
12. Łazienka	5,55 m ²

DANE OGÓLNE

powierzchnia zabudowy	153,33 m ²
powierzchnia użytkowa	141,12 m ²
kubatura	676,80 m ³
liczba kondygnacji	2 (parter+ poddasze)
podpiwniczenie	brak
wysokość do kalenicy	6.00 m
kąt nachylenia dachu	40–45°

TECHNOLOGIA

ściany zewnętrzne – ściana drewniana szkieletowa
 ściany wewnętrzne – prefabrykowane szkieletowe
 strop – prefabrykowany z drewna klejonego warstwowo
 podłoga na gruncie – płyta żelbetowa

WYKOŃCZENIE

pokrycie: łupek drewniany / blacha na rąbek
 elewacje: deska elewacyjna opalana
 sposób ogrzewania: pompa ciepła + ogrzewanie
 podłogowe
 instalacje: wod.-kan., c.o., elektryczne, wentylacja

ELEWACJA PÓŁNOCNA

nagroda III

Zespół autorski:

Katarzyna Gromek, Aleksandra Milanowska, Beata Szczepańska, Juliusz Polak

LOKALIZACJA | Obszar bielsko-hajnowski

UZASADNIENIE SĄDU KONKURSOWEGO | Za trafione odwołanie się do idei domu pod jednym dachem z centralnym rdzeniem (piecem) i gankiem. Z uznaniem sądu spotkało się zastosowanie i twórcze przetworzenie układu amfiladowego.

IDEA / INSPIRACJE | Jedną z cech zabudowy Podlasia jest występowanie pieca wraz z paleniskiem zlokalizowanego w centralnej części chaty. Takie rozwiązanie zapewnia wydajne ogrzewanie pomieszczeń, jednocześnie tworząc rdzeń domu, wokół którego mogą koncentrować się codzienne czynności. Logika tego rozwiązania jest elementem tożsamości regionalnej. Inne charakterystyczne elementy to ganek i okiennice. Ganek zaaranżowano, tworząc strefę buforową między wnętrzem a zewnątrz. Okiennice to skuteczna ochrona przed przegrzewaniem budynku, zaś detal okiennic – szalowane deski – to element dekoracyjny.

O PROJEKCIE | Na parterze dom podzielono na część dzienną i nocną. Na część dzienną składa się salon, jadalnia, kuchnia, a także elementy rdzenia takie, jak: schody, szacht instalacyjny, wbudowane szafy. Część dzienna połączona jest z rekreacyjną częścią ogrodu. Na część nocną składają się: główna sypialnia, sypialnia gościnna / gabinet wraz z elementami zawartymi w rdzeniu – łazienkami, wbudowanymi szafami oraz szachtem. Parter jest przedzielony przelotowym korytarzem, który łączy reprezentacyjny ganek z wyjściem zapleczeniowym, zlokalizowanym obok kuchni. Wyjście prowadzi na ogród warzywny. Ganek może pełnić różne funkcje w zależności od pory roku. Zimą może być oranżeria – schronieniem dla roślin, a także niezbędnym do utrzymania optymalnej temperatury przedsiionkiem. Latem ganek może być dodatkowym zacienionym tarasem. Układ domu jest też elastyczny pod względem różnorodnych rodzinnych konfiguracji. Dom może funkcjonować jako piętrowy, z dodatkowymi sypialniami i łazienką na piętrze lub parterowy, w sytuacji gdy liczba domowników jest mniejsza. Zlokalizowanie głównej sypialni oraz łazienki na parterze umożliwia wygodne funkcjonowanie osobie z niepełnosprawnościami lub osobie starszej. Garaż został zaprojektowany jako oddzielna kubatura, która nawiązuje stylistycznie do bryły domu.

DANE OGÓLNE

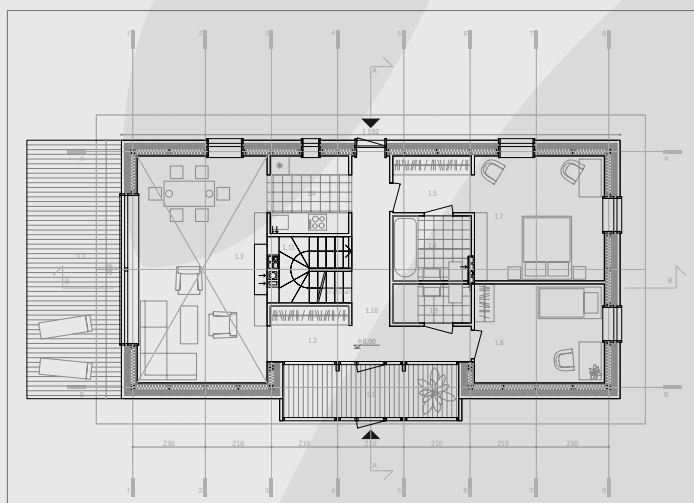
min. powierzchnia działki	768,00 m ²
powierzchnia zabudowy	181,00 m ²
powierzchnia użytkowa	150,00 m ²
kubatura	809,50 m ³
liczba kondygnacji	2 (parter+ poddasze)
podpiwniczenie	brak
wysokość do kalenicy	7.40 m
kąt nachylenia dachu	40° = 80%

TECHNOLOGIA

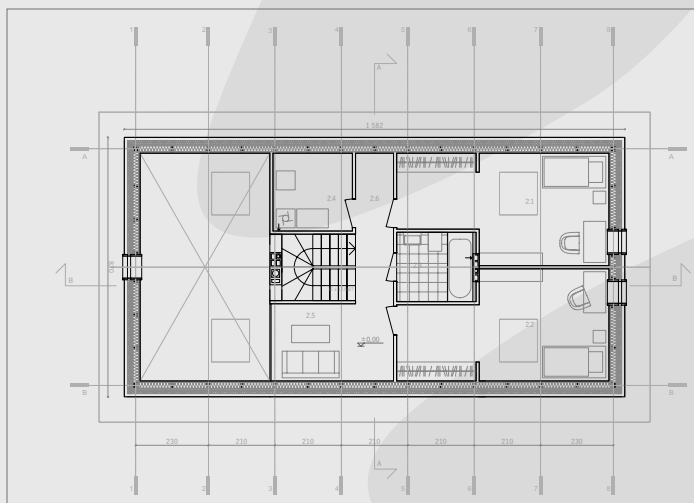
ściany zewnętrzne – drewniane szkieletowe
 ściany wewnętrzne – drewniane szkieletowe /
 gips-karton
 rdzeń (otoczenie komina) – murowany z cegły
 strop – drewniany

WYKOŃCZENIE

pokrycie dachu: blachodachówka płaska / blacha w rąbek
 elewacje: okładzina drewniana
 sposób ogrzewania: gruntowy wymiennik ciepła
 instalacje: wentylacja grawitacyjna z możliwością
 zastosowania wentylacji mechanicznej z odzyskiem
 ciepła, instalacja paneli solarnych i fotowoltaicznych,
 zaopatrzenie w media (woda, gaz, energia elektryczna,
 odprowadzenie ścieków) – zewnętrznie

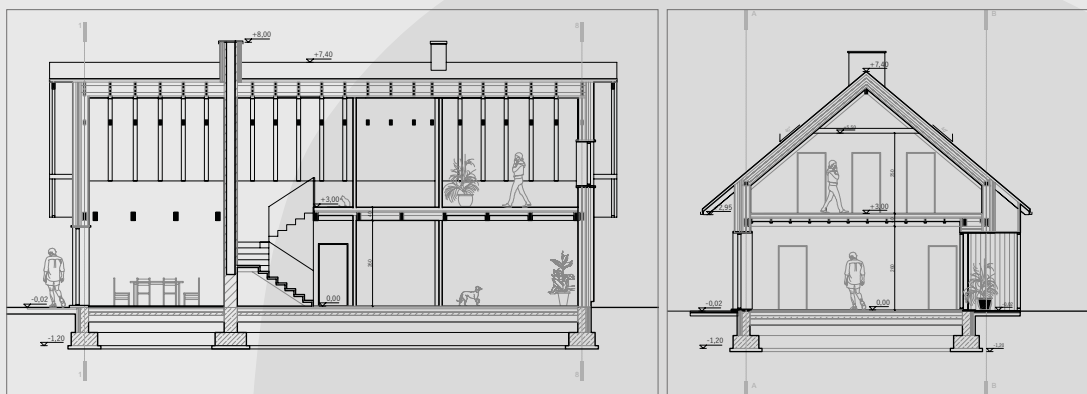
RZUT PARTERU

RZUT PIĘTRA

ELEWACJE
 WSCHODNIA I POŁUDNIOWA

PRZĘCZÓJ B-B,

PRZĘCZÓJ A-A

Kontakt w sprawie zakupu projektu

arch. Beata Szczepańska, bwarch@wp.pl, tel. 501 258 635

wyróżnienie I stopnia

Zespół autorski:

Jagoda Gosk, Karolina Banasiak

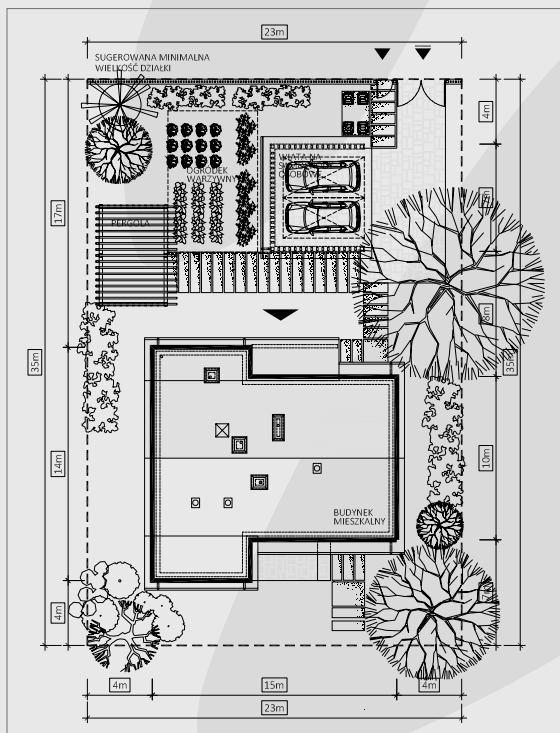
LOKALIZACJA | Obszar dorzecza rzeki Supraśl w rejonie Supraśl – Surażkowo – Łaźnie w Puszczy Knyszyńskiej

UZASADNIENIE SĄDU KONKURSOWEGO | Za rozwiązanie formy utrzymanej w dobrej skali i proporcjach oraz właściwe decyzje materiałowe.

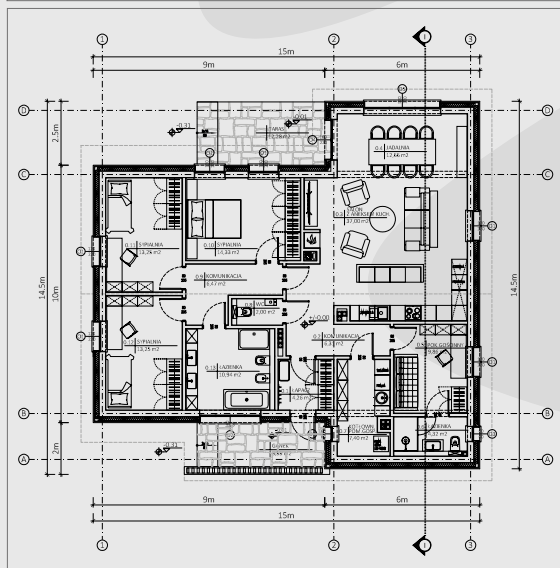
IDEA / INSPIRACJE | Ideą projektu jest częściowa adaptacja zastanej zabudowy na działce istniejącej, czerpanie inspiracji, jak również materiału budulcowego ze źródła, jakim jest konkretne MIEJSCE oraz ciągłość jego TRADYCJI, ale we współczesnym wydaniu – nadanie drugiego życia temu, co powoli przechodzi do historii. Jednocześnie założeniem jest stworzenie takich rozwiązań projektowych, by dały się one przenieść na zupełnie inny, niekiedy nowy grunt i nie stanowiły dysonansu z otoczeniem. Inspiracje do projektowania czerpano z proporcji budynków, dachów, rodzaju ich pokrycia, układu szalówek, podziałów okiennych.

O PROJEKCIE | Budynek mieszkalny, parterowy, funkcjonalnie podzielony na trzy części: część ogólną, złożoną z centralnie względem domu usytuowanej komunikacji, salonu z aneksem kuchennym oraz jadalni – otwartej przestrzeni; część prywatną z 3 sypialniami; oraz część „zapleczoową” obejmującą pomieszczenie gospodarcze (pralnię, suszarnię, schowek, kottownię) oraz pokój gościnny z prywatną łazienką.

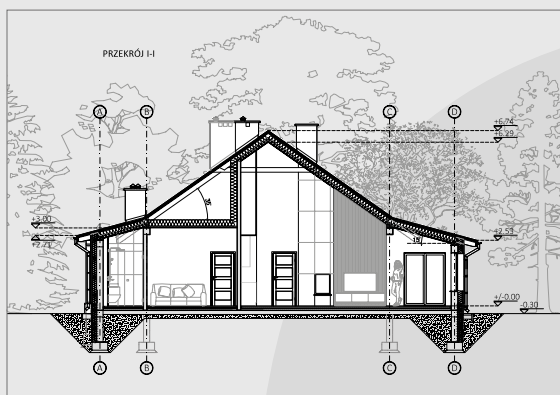
Bryła budynku swoim charakterem nawiązuje do lokalnych, tradycyjnych zabudowań, głównie gospodarskich. Poszycie elewacji stanowi pionowo układana szalówka o nierównomiernej szerokości, rozkładana w sposób przypadkowy, odcięta w strefie murłat poziomą deską. Szczyty, znajdujące się powyżej deski odcinającej, wykończono szeroką, szalówką o jednolitej szerokości. Wszystkie elementy drewniane, poza okiennicami, przewiduje się wybarwić na kolor czarny. Elewacja drewniana odcięta jest u dołu obróbką blacharską i w warstwie cokółowej przechodzi w kolejny naturalny materiał – kamień łamany, kolorystycznie nawiązujący do reszty bryły.

SUGEROWANA
MINIMALNA
WIELKOŚĆ
DZIAŁKI

RZUT
PARTERU

PRZĘKROJ I-I

DANE OGÓLNE

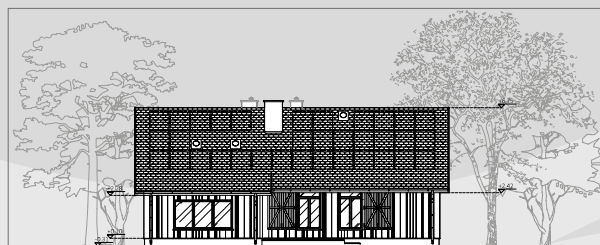
min. powierzchnia działki	805,00 m ²
powierzchnia zabudowy	177,48 m ²
powierzchnia użytkowa	141,94 m ²
kubatura	867,00 m ³
liczba kondygnacji	1
podpiwniczenie	brak
wysokość do kalenicy	7,05 m
kąt nachylenia dachu	35° / ryzality boczne 15°

TECHNOLOGIA

ściany zewnętrzne – murowane
ściany wewnętrzne – murowane oraz w systemie g-k
strop – drewniana konstrukcja dachu z sufitami
podwieszonymi w systemie g-k

WYKOŃCZENIE

pokrycie dachu: dachówka ceramiczna, renesansowa
elewacje: szalówka drewniana, wybarwiana
sposób ogrzewania: piec gazowy / pompa ciepła
instalacje: wod.-kan., wentylacja, c.o., gazowa,
elektryczna

ELEWACJA
POŁUDNIOWA

ELEWACJA
PÓŁNOCNA

ELEWACJA WSCHODNIA

ELEWACJA ZACHODNIA

Kontakt w sprawie zakupu projektu

Jagoda Gosk, ul. Szanajcy 8 m. 47, 03-481 Warszawa, jagoda.gosk@gmail.com, tel. 502 430 183

wyróżnienie I stopnia

Zespół autorski:

Ewa Bubik, Anna Capińska, Adam Stafiniak, Tomasz Węgrzyn

LOKALIZACJA | Powiaty białostocki, bielski, hajnowski, sokólski*

UZASADNIENIE SĄDU KONKURSOWEGO | Za powściągliwość w rozwiązaniu formy i interesującą transpozycję układu wzdłużnego zagrody w typie bielsko-hajnowskim.

IDEA / INSPIRACJE | Inspirację stanowi unikatowy dla Polski północno-wschodniej, a w szczególności dla powiatów bielskiego i hajnowskiego, układ zagrody wydłużonej, w którym usytuowany na wąskiej działce, szczytem do drogi, dom oraz budynki gospodarcze zestawiano ze sobą liniowo i połączono wspólnym zadaszeniem. Projekt stanowi twórczą reinterpretację tego wzorca, definiując na nowo zagrodę wydłużoną. Jego proporcje nawiązują do tych lokalnych, w niewymuszony sposób wpisując się w zastany krajobraz. Umożliwiają też lokalizację budynku na często występujących na terenach wiejskich i podmiejskich wąskich działkach.

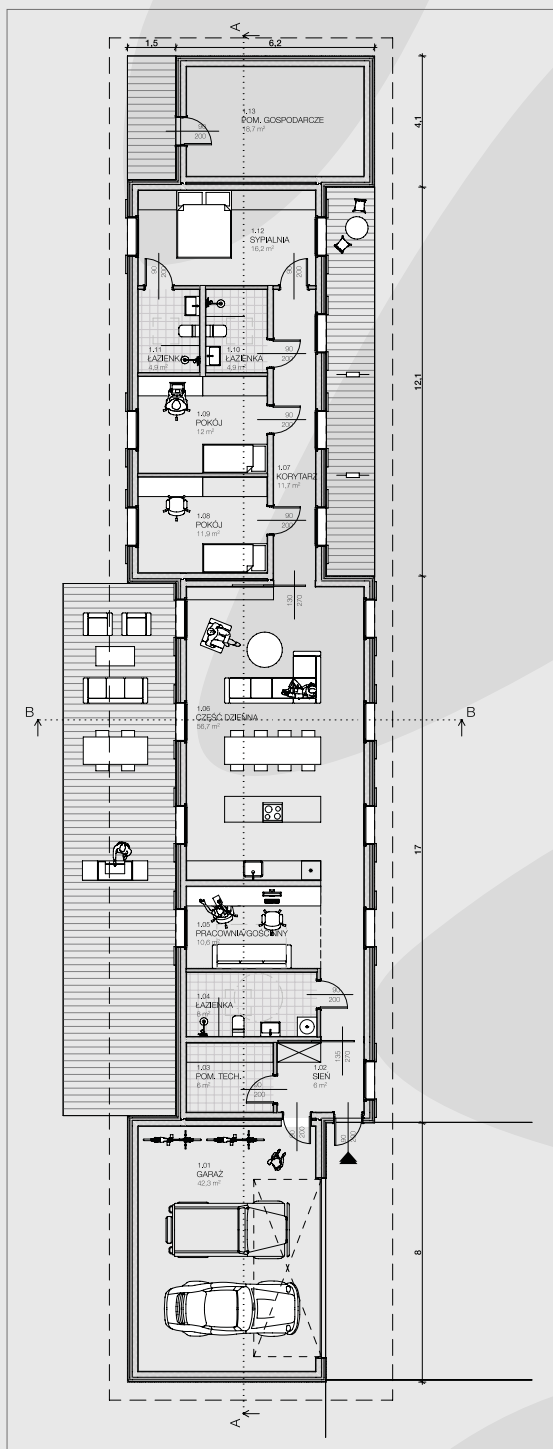
O PROJEKCIE | Budynek przewidziano jako parterowy zapewniając dostępność osobom z niepełnosprawnością i o ograniczonej zdolności poruszania. Wydłużoną bryłę domu podzielono na fragmenty stanowiące moduły funkcjonalne. Są one zaprojektowane w taki sposób, aby można było komponować je w dowolnej kolejności oraz dobudowywać kolejne wraz ze zmieniającymi się potrzebami użytkowników. Pozwala to na podział budowy domu na rozłożone w czasie etapy. Moduł główny, w którym znajduje się salon, kuchnia, pokój gościnny, łazienka oraz pomieszczenie techniczne, może samodzielnie stanowić dom dla dwuosobowej rodziny. Korytarz, z którego dostępne są wejścia do sypialni, przeszklono i otwiera się na ogród. Następne moduły do wyboru to garaż lub wiatra o dowolnej liczbie stanowisk, sypialnie z dodatkowymi łazienkami, moduł gospodarczy / hobby, w którym zaaranżować można warsztat stolarski, kurnik czy siłownię, oraz ostatni moduł pełniący funkcję domku gościnnego z oddzielnym wejściem. Przedstawiony w projekcie wariant składa się z modułu głównego, modułu z trzema sypialniami, modułu gospodarczego oraz garażu na dwa stanowiska.

* dopuszczalna lokalizacja na obszarze całego województwa na działkach o niewielkiej szerokości

RZUT BUDYNKU
MIESZKALNEGO
Z GARAŻEM
I POMIESZCZENIEM
GOSPODARCZYM

DANE OGÓLNE

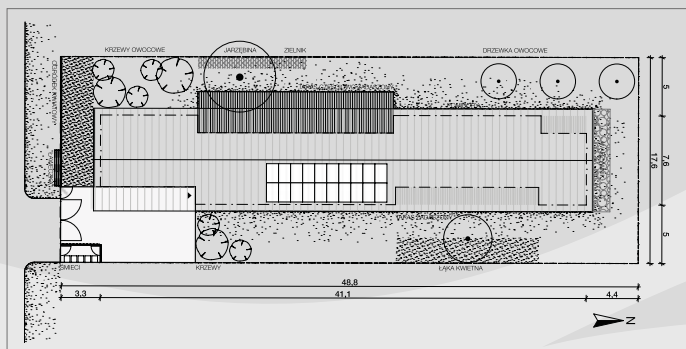
min. powierzchnia działki	858,88 m ²
powierzchnia zabudowy	181,00 m ²
powierzchnia użytkowa	148,90 m ²
kubatura	378,01 m ³
liczba kondygnacji	1
podpiwniczenie	brak
wysokość do kalenicy	6,41 m
kąt nachylenia dachu	42°

TECHNOLOGIA

ściany zewnętrzne – szkielet drewniany
ściany wewnętrzne – szkielet drewniany
strop – brak stropów międzykondygnacyjnych,
dach z wiązarów drewnianych systemowych

WYKOŃCZENIE

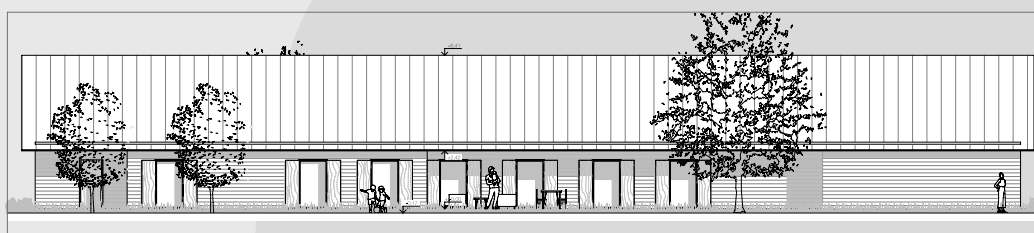
pokrycie dachu: blacha płaska na rąbek
elewacje: deska elewacyjna w układzie poziomym
sposób ogrzewania: pompa ciepła, ogrzewanie
podłogowe
instalacje: fotowoltaika, rekuperacja, zbiornik
na deszczówkę

KONCEPCJA ZAGOSPODAROWANIA TERENU

ELEWACJA BOCZNA

ELEWACJA FRONTOWA

Kontakt w sprawie zakupu projektu

JASTAA sp. z o.o., ul. Gdańska 28/9, 50-344 Wrocław, www.jastaa.pl, biuro@jastaa.pl, tel. +48 509 046 247

wyróżnienie I stopnia

Autor:

Marcin Podlewski

LOKALIZACJA | Województwo podlaskie

UZASADNIENIE SĄDU KONKURSOWEGO | *Za umiejętne przetworzenie wzorca architektury zagrody wydłużonej i dobre rozwiązanie przestrzeni ogrodowej, która staje się przedłużeniem domu.*

IDEA / INSPIRACJE | *Elementy nawiązujące do tradycji to: skala i proporcje domu, użyte materiały wykończeniowe, (uproszczony) detal, ustawienie budynków na działce, układ wnętrza z centralnym słupem piecowym, tzw. dziadkiem, usytuowanym w „wielkiej sieni”. Główną inspiracją, aby zachować proporcje szczytu budynku od ulicy, jest typ zagrody wydłużonej, w której budynek mieszkalny znajdował się pod wspólnym dachem z budynkami inwentarskimi oraz stodołą usytuowaną oddzielnie.*

O PROJEKCIE | *Układ przestrzenny tworzą: budynek mieszkalny i budynek gospodarczy usytuowane równolegle względem siebie, skierowane szczytami w stronę ulicy. Pomiędzy nimi zaprojektowano pergolę, która stanowi „zwornik” między oboma budynkami i stanowi akcent kolorystyczny. Przy wejściu do budynku mieszkalnego przewidziano ozdobną ruchomą ściankę ażurową, która optycznie wydziela strefę wejścia od strefy ogrodowej. Dom podzielono umownie na trzy strefy: gościnną, dzienną oraz sypialnianą. Głównym pomieszczeniem jest tzw. wielka chata lub wielka izba. Tam też kiedyś skoncentrowane było życie kilkupokoleniowej rodziny. W centralnym miejscu „chaty” znajduje się pionowy słupek piecowy zwany „dziadkiem”, który jak niegdyś dzieli funkcjonalnie wnętrze i ma znaczenie symboliczne. Budynek gospodarczy usytuowany równolegle do budynku mieszkalnego zawiera garaż dwustanowiskowy z warsztatem, pomieszczenie gospodarcze na sprzęt ogrodowy, rowery czy meble ogrodowe oraz zadaszoną, otwartą „kuchnię letnią” od strony podwórza. Forma obu budynków jest prosta, budynki na planie prostokątów, pokryte dachem skośnym o nachyleniu 45 stopni. Elewacje z okładziny drewnianej w układzie poziomym i pionowym, szczyty budynku mieszkalnego dodatkowo zaakcentowane w postaci szalówki w układzie skośnym „w jodełkę”.*

DANE OGÓLNE

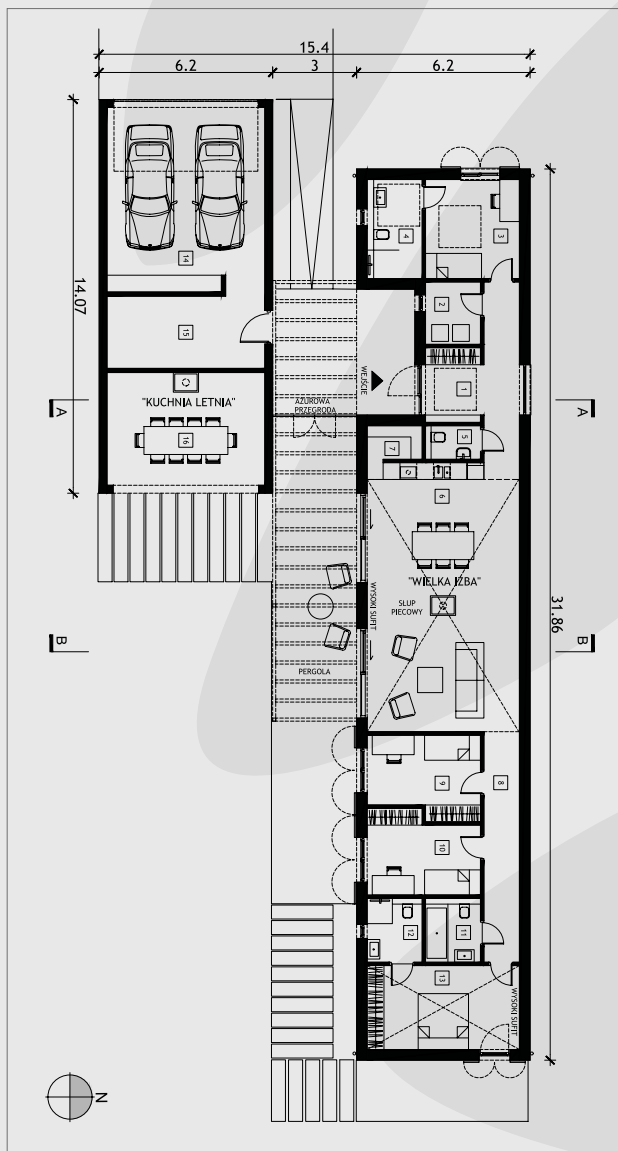
min. powierzchnia działki	1000,00 m ²
powierzchnia zabudowy	197,53 m ²
powierzchnia użytkowa	149,53 m ²
kubatura	1001,00 m ³
liczba kondygnacji	1
podpiwniczenie	brak
wysokość do kalenicy	6,80 m
kąt nachylenia dachu	45°

TECHNOLOGIA

ściany zewnętrzne – murowane trójwarstwowe
 ściany wewnętrzne – murowane
 strop – drewniany

WYKOŃCZENIE

pokrycie dachu: blacha na rąbek stojący
 elewacje: deska szalówkowa
 sposób ogrzewania: pompa ciepła
 instalacje: wod.-kan., c.o., elektryczna, wentylacja

1	SIEN	13,34		
2	POM. GOSPODARCZE	4,22		
3	POKÓJ GOŚCINNY	11,67		
4	ŁAZIENKA	6,79		
5	TOAleta	2,26		
6	POKÓJ DZIENNY I KUCHNIA	51,88		
7	SPIZARNIA	2,25		
8	KORYTARZ	10,18		
9	POKÓJ	11,09		
10	POKÓJ	11,09		
11	ŁAZIENKA	4,35	14	GARAŻ
12	ŁAZIENKA	4,35	15	SCHOWEK / ROWERY
13	SYPIALNIA	16,06	16	WIATA WYPOCZYNKOWA
SUMA		149,53 m ²	SUMA	74,50 m ²

RZUT BUDYNKU MIESZKALNEGO Z GARAŻEM I LETNIĄ KUCHNIĄ | OPIS RZUTU

WIDOK OD STRONY PODWÓRZA

Kontakt w sprawie zakupu projektu
 Marcin Podlewski, tel. 882 854 861

wyróżnienie

Autorka:
Justyna Boduch

LOKALIZACJA | Województwo podlaskie

UZASADNIENIE SĄDU KONKURSOWEGO | Za prostotę rozwiązań architektonicznych i właściwą skalę obiektu wpisującą się krajobraz kulturowy.

IDEA / INSPIRACJE | Idea projektu łączy poszukiwanie dobrego wzorca architektury regionalnej i odniesienia do współczesnych trendów i potrzeb użytkowników. Forma domu jest nawiązaniem do schematu zagrody wydłużonej, którą można znaleźć w każdym rejonie województwa. Inspiracją do projektu była forma, materiały wykończeniowe elewacji, motywy i detale, jakie przedstawiono w projekcie, np. wzory w miejscach szczytowych chat, co również zostało zaczerpnięte jako wzorzec kultury i tradycji regionu. Dodatkowo zamysłem jest samowystarczalność oraz rozwiązanie funkcjonalne obiektu. Dom połączony jest z nieodzowną strefą rzemieślniczą, a równocześnie wskazuje na nowy trend w projektowaniu jakim jest ekologia. Przykładem rozwiązań są całoroczne ogrody zimowe, wertykalne farmy oraz pozyskiwanie energii ze źródeł odnawialnych. Dzięki temu nawet w warunkach sytuacji kryzysowej, mieszkańcy mogą czuć niezależność.

O PROJEKCIE | Dom parterowy, z garażem dwustanowiskowym oraz użytkowym poddaszem. Budynek niepodpiwniczony, przeznaczony dla czteroosobowej rodziny z dodatkowym pokojem gościnnym i łazienką (na parterze). Wejście główne znajduje się na poziomie parteru poprzez podcień. Południowa część budynku obejmuje ogród zimowy. W budynku mieści się salon z aneksem kuchennym i jadalnią. Schody z salonu prowadzą na piętro, gdzie umieszczono dużą sypialnię z garderobą, łazienkę oraz dwa pokoje dla dzieci. W zaprojektowanym domu jednorodzinnym zastosowano połączenie pompy ciepła wraz z fotowoltaiką. Instalacja należy do odnawialnych źródeł energii – przy produkcji prądu czy ciepła nie powstają szkodliwe substancje a koszt eksploatacji budynku jest niższy. Największą zaletą systemu oprócz rozwiązań ekologicznych jest redukcja kosztów i niezależność względem dostawców energii.

DANE OGÓLNE

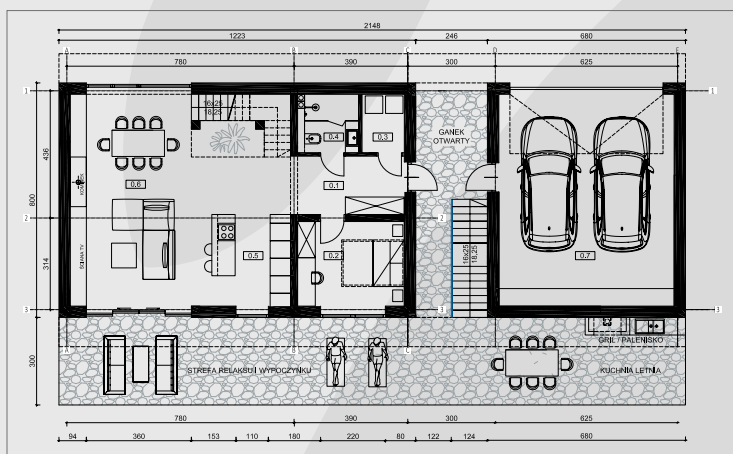
minimalna powierzchnia działki	625 m ²
powierzchnia zabudowy	154,04 m ²
powierzchnia użytkowa	142,50 m ²
kubatura	768,00 m ³
liczba kondygnacji	2
podpiwniczenie	brak
wysokość do kalenicy	7,20 m
kąt nachylenia dachu	38°

TECHNOLOGIA

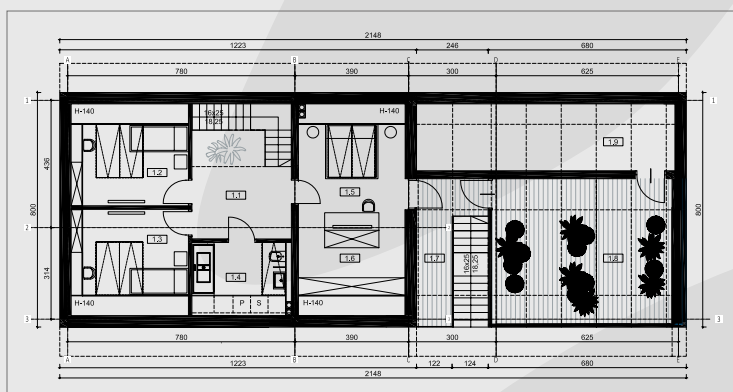
ściany zewnętrzne – murowane, bloczek bet. ytong 24,0 cm
 ściany wewnętrzne – murowane, bloczek bet. ytong 12,0 cm
 strop – płyta żelbetowa gr. 15 cm

WYKOŃCZENIE

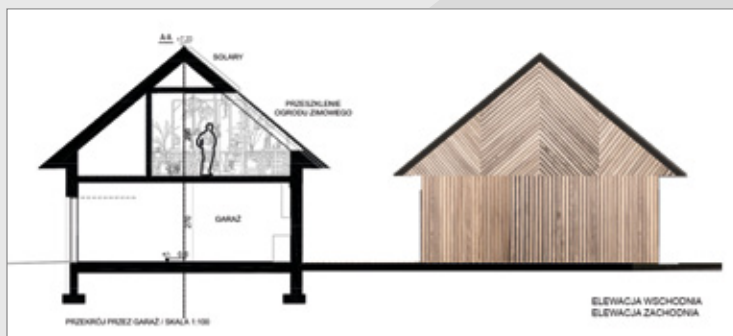
pokrycie dachu: blacha na rąbek w kolorze szarym
 elewacje: drewniana np. deska elewacyjna Thermory
 jesion amerykański, impregnowany
 sposób ogrzewania: pompa ciepła, fotowoltaika
 instalacje: wentylacja grawitacyjna (istnieje możliwość
 doboru wentylacji mechanicznej,
 jako alternatywne opracowanie)

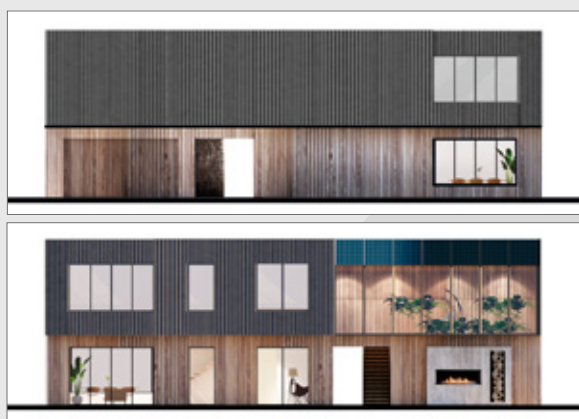
RZUT PARTERU

RZUT PIĘTRA

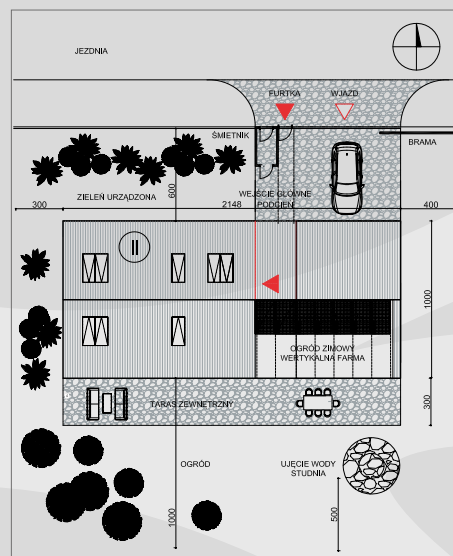

PRZEMÓW PRZEZ GARAZ | ŚCIANA I.100

ELEWACJA PÓŁNOCNA | ELEWACJA POŁUDNIOWA

WIDOK OD STRONY DROGI

ZAGOSPODAROWANIE TERENU DZIAŁKI

Kontakt w sprawie zakupu projektu

<http://justynaboduch.com> | justynaboduch@jba.com | tel. +48 509 777 996

wyróżnienie

Zespół autorski:

Michał Kołodziej, Katarzyna Przybyło, Tomasz Obara, Bartosz Dendura

LOKALIZACJA | Województwo podlaskie

UZASADNIENIE SĄDU KONKURSOWEGO | Za klarowność i uporządkowanie projektowe, które zaowocowało właściwymi proporcjami projektowanego domu.

IDEA / INSPIRACJE | Zaprojektowany budynek w sposób stonowany nawiązuje do tradycyjnego archetypu, czerpiąc bezpośrednio z motywów występujących na podlaskich wsiach. Drewno jako element dominujący zostało urozmaicone syntetycznym detalem w postaci listew tworzących prosty, wertykalny wzór, rzadszy na górze, gęstszy na dole. Przez zastosowane materiały, kubaturę, rozwiązania funkcjonalne aż do zagospodarowania terenu stara się twórczo czerpać z pełnej bogatej historii lokalizacji.

O PROJEKCIE | Projekt domu czerpiącego z lokalnych uwarunkowań województwa podlaskiego dla modelowej rodziny 2+2 opiera się na głównym założeniu uniwersalności. Zaproponowana forma architektoniczna daje możliwość lokalizacji budynku w całym województwie, a w szczególności w powiatach hajnowskim, bielskim i białostockim, ze względu na występujące w tych obszarach zabudowania szeregowe. Zaprojektowano układ funkcjonalny, który daje możliwość lokalizacji domu w położeniu zależnym wymiennie względem trzech stron świata. Dzięki temu możliwe jest wybudowanie go zarówno w układzie szczytowym, jak i kalenicowym, zależnie od regionu, w którym będzie miał się znaleźć.

DANE OGÓLNE

min. powierzchnia działki	400,00 m ²
powierzchnia zabudowy	123,25 m ²
powierzchnia użytkowa	149,09 m ²
kubatura	417,00 m ³
liczba kondygnacji	2
podpiwniczenie	brak
wysokość do kalenicy	9,70 m
kąt nachylenia dachu	49°

TECHNOLOGIA

ściany zewnętrzne – murowane (lub prefabrykowane drewniane CLT)

ściany wewnętrzne – murowane (lub prefabrykowane drewniane CLT)

strop – żelbetowy (lub prefabrykowany drewniany CLT)

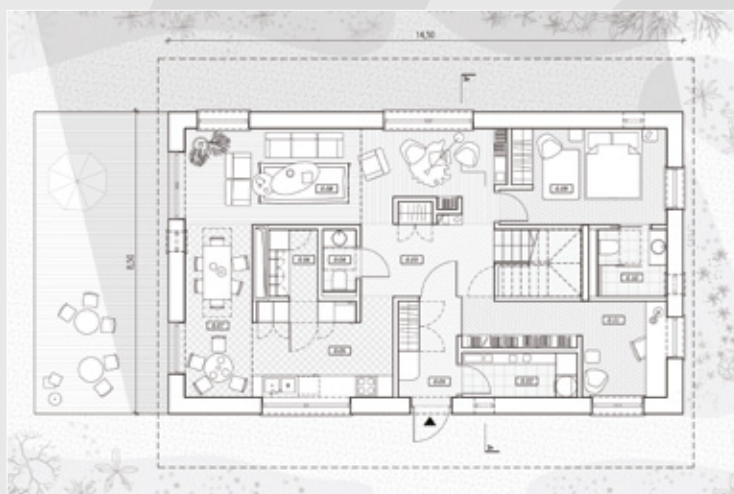
WYKOŃCZENIE

pokrycie dachu: blacha płaska na rąbek stojący

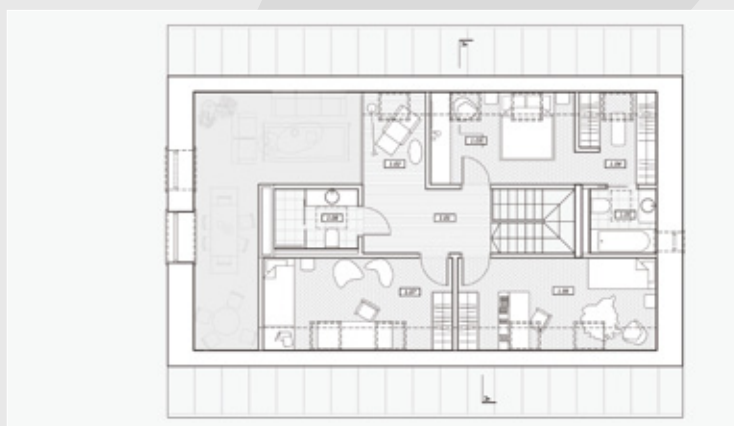
elewacje: okładzina drewniana (siding elewacyjny)

sposób ogrzewania: pompa ciepła / ogrzewanie gazowe

instalacje: elektryczna, sanitarna, wentylacja mech.

RZUT PARTERU

RZUT PIĘTRA

ELEWACJA WSCHODNIA

ELEWACJA ZACHODNIA

ELEWACJA WSCHODNIA

PRZEMÓW

Kontakt w sprawie zakupu projektu

arch. Michał Kołodziej, tel. +48 600 622 262, kolodz_mi@wp.pl

wyróżnienie

Zespół autorski:

Jacek Olizarowicz, Marta Olizarowicz, Urszula Nikonczuk, Aneta Molska

LOKALIZACJA | Województwo podlaskie, ze szczególnym wskazaniem na otulinę Puszczy Knyszyńskiej

UZASADNIENIE SĄDU KONKURSOWEGO | Za twórcze przetworzenie układu zagrody wiejskiej i właściwą skalę obiektu.

IDEA / INSPIRACJE | Bryła domu powstała przez modyfikację tradycyjnego domu podlaskiego. Zachowano charakterystyczne werandy, a okapy wyciągnięto na zewnątrz, tworząc swoiste zadaszenie. Głównym założeniem projektu jest nawiązanie do tradycyjnego układu amfiladowego. Serce domu stanowi piec kaflowy znajdujący się w centralnej części budynku. Szczyt budynku składa się z szalówki drewnianej ułożonej w jodełkę, nawiązującej do zdobień wykorzystywanych w tradycyjnej architekturze Podlasia.

O PROJEKCIE | Oba budynki stanowią bryły na planie prostokąta, pokryte są dachem dwuspadowym, o kącie nachylenia połaci 45°. W budynku mieszkalnym zaprojektowano przeszklone werandy nawiązujące do tradycyjnej zabudowy. Elewacje budynków z elewacyjnej deski drewnianej o układzie jak pokazano na widokach elewacji. Typowe podlaskie domy charakteryzują się małą kubaturą, co nie przekłada się na aktualne standardy projektowania domów jednorodzinnych. Aby zapewnić potrzeby czteroosobowej rodziny, gabaryty projektowanego domu zwiększono.

DANE OGÓLNE

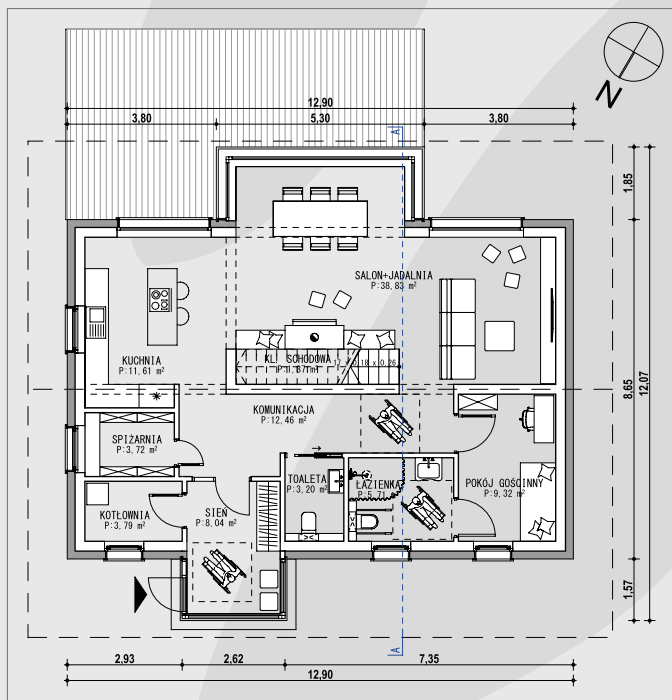
min. powierzchnia działki	1328,00 m ²
powierzchnia zabudowy	120,00 m ²
powierzchnia użytkowa	147,93 m ²
kubatura	970,00 m ³
liczba kondygnacji	2
podpiwniczenie	brak
wysokość do kalenicy	9,37 m
kąt nachylenia dachu	45°

TECHNOLOGIA

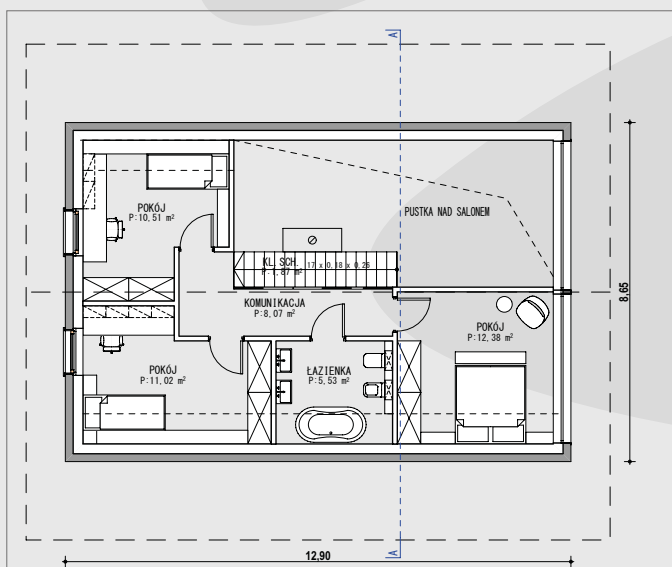
ściany zewnętrzne – murowane (silikat)
 ściany wewnętrzne – murowane (silikat)
 strop – żelbetowy monolityczny

WYKOŃCZENIE

pokrycie dachu: dachówka ceramiczna / betonowa
 elewacje: szalówka drewniana
 sposób ogrzewania: powietrzna pompa ciepła
 (opcjonalnie kocioł na pellet, gaz)
 instalacje: wodociągowa, kanalizacyjna, elektryczna,
 wentylacji mech. z odzyskiem ciepła

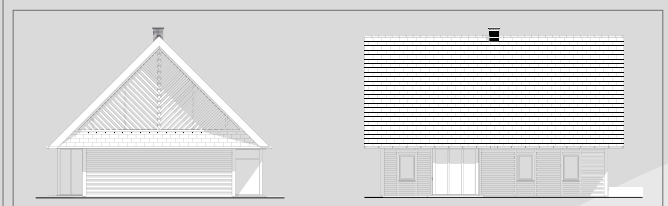

BUDYNEK MIESZKALNY, RZUT PARTERU

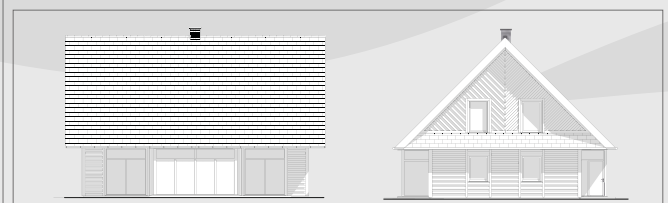
BUDYNEK MIESZKALNY, RZUT PODDASZA

BUDYNEK MIESZKALNY

ELEWACJA BOCZNA PRAWA

ELEWACJA FRONTOWA

ELEWACJA OGRODOWA

ELEWACJA BOCZNA LEWA

WNĘTRZE

WIDOK OD STRONY OGRODU

Kontakt w sprawie zakupu projektu

Jacek Olizarowicz, jacek@olizarowicz.com, tel. 505 550 203

wyróżnienie

Zespół autorski:

Magdalena Siemienowicz, Jolanta Szybiak

LOKALIZACJA | Region bielsko-hajnowski

UZASADNIENIE SĄDU KONKURSOWEGO | Za przemyślany sposób wykorzystania układu zagrody i wpisanie w projekt licznych funkcji niezwiązanych bezpośrednio z rolnictwem oraz ciekawe połączenie wnętrza domu z otoczeniem.

IDEA / INSPIRACJE | W projekcie znajdują się odniesienia do archetypów architektury regionu bielsko-hajnowskiego, której głównym celem była funkcja realizowana w nurcie zwanym dziś low-tech. W projekcie przejawia się przede wszystkim w racjonalności stosowanych rozwiązań budowlanych, uwzględniających lokalizację względem stron świata i zieleni wysokiej, konstrukcji ścian i zadaszenia, detalu architektonicznego.

O PROJEKCIE | Projektowany dom przeznaczony jest dla rodziny czteroosobowej z dodatkowym pokojem gościnnym. Program funkcjonalny gospodarstwa odpowiada na zapotrzebowanie osób trudniących się pracą zarobkową poza strefą rolnictwa. W zagospodarowaniu terenu uwzględniono tzw. małe, ręczne uprawy takie, jak: sad, warzywnik, łękę zielną, poletko upraw sezonowych. Mając na uwadze potrzeby i możliwości życia wiejskiego, zaprojektowano tzw. letnią kuchnię, wędzarnię, studnię, piwniczkę ziemną, a także kurnik i ule. Przewiduje się, iż przez większość czasu – poza porą ciepłych dni – dom będzie stanowił jedynie nocne schronienie. Życie wsi toczy się na „podwórku”. Stąd próba odpowiedzi na jego zapotrzebowanie w projekcie zagospodarowania terenu. Projekt przewiduje lokalizację samodzielnej kubatury garażu oraz pomieszczeń gospodarczych w podobnym układzie jak istniejące na tych terenach stodoły (układ kalenicowy względem drogi z możliwością wyjazdu na drogę gospodarczą).

DANE OGÓLNE

min. powierzchnia działki	1500,00 m ²
powierzchnia zabudowy	120,00 m ²
powierzchnia użytkowa	263,57 m ² (brutto)
kubatura	1630,00 m ³ (brutto)
liczba kondygnacji	2
podpiwniczenie	brak
wysokość do kalenicy	7,47 m
kąt nachylenia dachu	45°

TECHNOLOGIA

ściany zewnętrzne – ściana wielowarstwowa murowana (beton komórkowy)

ściany wewnętrzne – beton komórkowy

strop – żelbetowy

WYKOŃCZENIE

pokrycie dachu: blacha ocynkowana na rąbek stojący

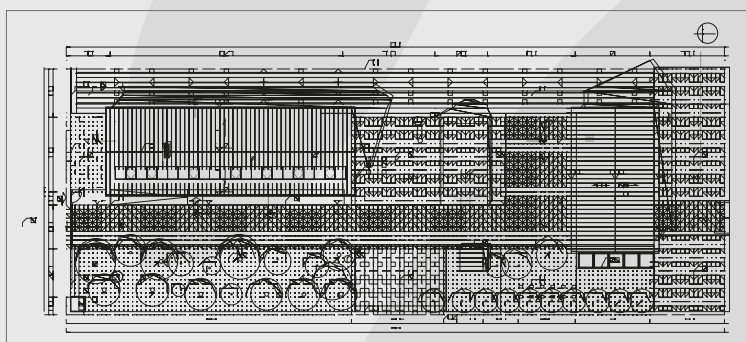
elewacje: deska elewacyjna + tynki

sposób ogrzewania: c.o. na ekologiczne energooszczędne paliwo z własnej kotłowni, kolektory słoneczne

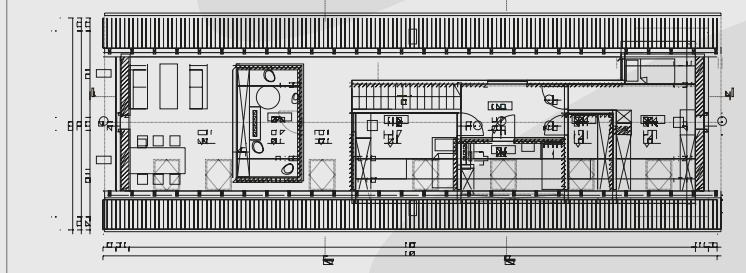
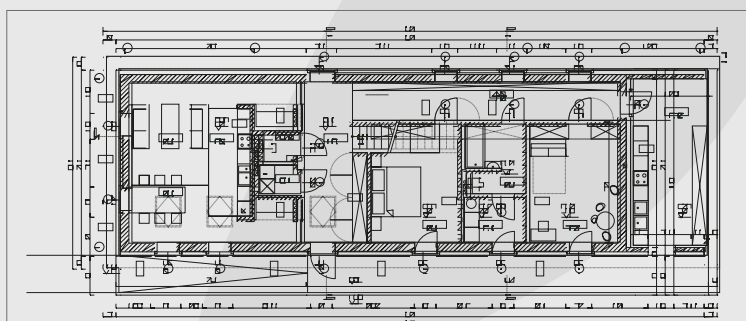
instalacje: elektryczna, wody ciepła i zimna, kanalizacja, c.o., gazowa, teletechniczna, odgromowa i uziemiająca

Kontakt w sprawie zakupu projektu

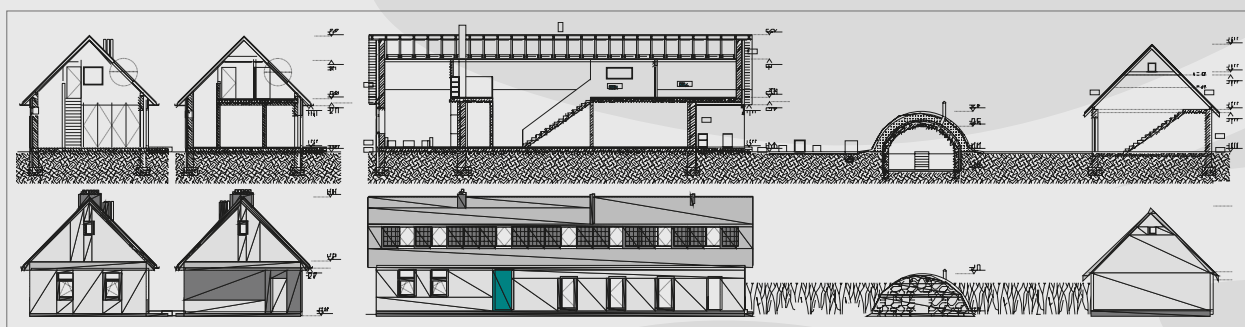
Magdalena Siemienowicz,
magdalena.siemienowicz@gmail.com, tel. 513 187 566

PROJEKT ZAGOSPODAROWANIA TERENU

RZUTY PARTERU I PIĘTRA

ELEWACJE I PRZEKROJE

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

60
LAT MISJI

Publikację dofinansowano ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Twój dom
dialog z tradycją

**Katalog
projektów domów jednorodzinnych
dla terenów wiejskich i podmiejskich
województwa podlaskiego**

Koncepcja i opracowanie katalogu: Iwona Liżewska

Redakcja i korekta: Maryla Paturalska

Projekt graficzny i opracowanie: Janusz Pilecki | VMA Wzorcownia

Projekt logotypu konkursu: Izolda Bączkowska

W notach katalogowych wykorzystano materiały konkursowe.

©Wszelkie prawa autorskie zastrzeżone.

Wydawca:

Narodowy Instytut Dziedzictwa

00-924 Warszawa, ul. Mikołaja Kopernika 36/40

Druk: Zapol Sobczyk Sp. komandytowa

ISBN: 978-83-66160-98-9